

บทที่ 4

ภูมิหลังและสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนอาข่าที่ศึกษา

ผลการศึกษาในบทนี้สามารถตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิต โครงสร้างทางการปกครอง และเศรษฐกิจ ตลอดจนสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนเพื่ออธิบายให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลง และสิ่งที่ยังคงดำรงอยู่ของชุมชนอาข่าที่ศึกษาอันจะนำไปสู่ความเชื่อมโยงกับการศึกษาในส่วนอื่นๆ ต่อไป โดยการนำเสนอผลการศึกษาในบทนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 4.1 ภูมิหลัง และสถานการณ์ปัจจุบันทางด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม และเศรษฐกิจของชุมชน และ 4.2 ภูมิหลัง และสถานการณ์ปัจจุบันทางด้านโครงสร้างทางการปกครองและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอาข่าที่ศึกษา

ภูมิหลัง และสถานการณ์ปัจจุบันทางด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม และเศรษฐกิจของชุมชน

ภูมิหลังในเชิงชาติพันธุ์และความเป็นมาของอาข่าในประเทศไทย

อาข่า(AKHA) คือ ชื่อที่ใช้เรียกตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนตอนใต้ ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศพม่า ตะวันตกเฉียงเหนือของลาว และทางตอนเหนือของไทย จัดอยู่ในตระกูล จีน-ทิเบต สายทิเบต-พม่า แขนงชนชาติโลโล โดยมีชื่อเรียกชนเผ่ากลุ่มนี้อยู่หลายชื่อ เช่น ประเทศจีน เรียกว่า “ฮาหนี” หรือ “ไ่อหนีดู” ที่ประเทศลาว เรียกว่า “ก้อ” ส่วนที่ประเทศพม่าและเวียดนามเรียกว่า “อาข่า” ส่วนที่ประเทศไทยในอดีตนั้นเรียกว่า “อีก้อ” แต่ปัจจุบันได้ทำการเปลี่ยนชื่อจาก อีก้อ มาเป็น อาข่า อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2543 ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาสถานะบุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ของกระทรวงมหาดไทย โดยมีจำนวนประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ารวมกว่า 2.5 ล้านคน นอกจากนั้นในรายงานทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง ปี 2545 มีชาวอาข่าอาศัยอยู่ในประเทศไทย จำนวน 68,653 คน โดยอาศัยอยู่ที่ จ.เชียงรายมากที่สุด คือ 59,782 คน

อุ๊ยอ้ออา หรืออาข่าไทย เป็นกลุ่มอาข่าที่เข้ามาประเทศไทยเป็นกลุ่มแรก เข้ามาทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเข้ามาที่ดอยตุง แม่ฟ้าหลวง กลุ่มนี้มีมากที่สุดในจังหวัดเชียงราย กระจ่ายไปสู่จังหวัดอื่น ๆ เช่น เชียงใหม่ โดยหมู่บ้านอุ๊ยอ้ออา ซึ่งเป็นที่รู้จักและแพร่หลาย และมีโอกาสได้รับการพัฒนาจากรัฐบาลไทย มี 2 ชุมชน คือ บ้านอาข่าแสนใจ อำเภอแม่ฟ้าหลวง ซึ่ง

เป็นชุมชนอาข่าที่ศึกษาในครั้งนี้ และ บ้านอาขาดอยสะโง๊ะ อำเภอเชียงแสน ซึ่งสองชุมชนนี้เป็นชุมชนอาข่าอู๋โล่ที่ได้เข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยมาอย่างยาวนาน สาเหตุที่ต้องเรียกกลุ่มนี้ว่า อู๋โล่ หมายถึง หมวกหัวแหลม สามารถแยกคำได้คือ อู๋ ย่อมาจากคำว่า อู๋ดู่ หมายถึงหัว โล่ หมายถึง กลมแหลมสูง เป็นการตั้งชื่อกลุ่มตามลักษณะการใส่หมวก ซึ่งกลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มที่เด่นที่สุดในการใส่หมวกอาข่า โดยประชากรอู๋โล่อาข่าเป็นกลุ่มอาข่าที่มีประชากรมากที่สุดในประเทศไทย ซึ่งมีประชากรรวมราวประมาณ 32,500 คน กระจายอยู่ 5 จังหวัดภาคเหนือ คือ เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ และตาก อู๋โล่อาข่า ส่วนมากยังนับถือประเพณีดั้งเดิมอยู่ กราบเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ และบางส่วนได้หันไปนับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม

หากมองจากความหนาแน่นของพื้นที่อยู่อาศัยของคนอาข่าในจังหวัดเชียงราย สามารถแบ่งพื้นที่อยู่อาศัยของคนอาข่าได้ ๓ ส่วน นั่นคือ โซนบน ประกอบไปด้วยอำเภอแม่สาย และอำเภอแม่ฟ้าหลวง โซนกลางประกอบไปด้วยอำเภอแม่จันและเมือง และโซนใต้ประกอบไปด้วยอำเภอแม่สรวย

ในโซนบนซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ มีคนอาข่าอาศัยอย่างหนาแน่นเพราะเป็นรอยตะเข็บชายแดนไทยพม่า หากมองจากแผนที่ของจังหวัดเชียงราย อำเภอแม่สาย และอำเภอแม่ฟ้าหลวง เป็นอำเภอที่อยู่ติดกับจังหวัดท่าขี้เหล็กของประเทศพม่า ทำให้ชนเผ่าอยู่กันเป็นจำนวนมาก โดยในอำเภอแม่สายกระจายอยู่ที่ตำบลโป่งงาม ตำบลโป่งผา และตำบลเวียงผาคำ จุดสังเกตในสามตำบลที่คนอาข่าอาศัยอยู่ ล้วนแต่อยู่ใกล้กับบริเวณชายแดนทั้งสิ้น และกลุ่มอาข่าที่อาศัยอยู่ในอำเภอแม่สายส่วนมากเป็นกลุ่มอาข่า **“ผาหมี่” พื้นที่อาศัยของอาข่ากลุ่มนี้อยู่ที่บ้านผาหมี่และผาอี๋ ซึ่งสองชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนกลุ่มผาหมี่อาข่าใหญ่ที่สุดในประเทศไทย**

ในเส้นทางสลับซับซ้อนของอำเภอแม่ฟ้าหลวง เป็นอำเภอที่ต่อจากอำเภอแม่สาย ซึ่งโดยมากพื้นที่เป็นภูเขาสูง ตามรอยตะเข็บชายไทยพม่า เต็มไปด้วยกองกำลังฝ่ายต่าง ๆ เช่น ของไทยใหญ่ ดอยก่อเมือง ตรงกันข้ามกับหมู่บ้านแม่หม้อ และของทหารพม่าตรงกันข้ามกับฐานปฏิบัติการทหารไทยดอยช้างมูบ แสดงให้เห็นถึงยุทธศาสตร์ทางทหาร ที่ยึดพื้นที่สูงไว้ เพื่อความได้เปรียบยามมีศึกสงคราม เดิมทีอำเภอแม่ฟ้าหลวงยังไม่มี เป็นพื้นที่อำเภอแม่จัน และเมื่อ ปี พ.ศ. 2535 ได้แยกตัวมาตั้งเป็นกิ่งอำเภอเป็นอำเภอแม่ฟ้าหลวง ด้วยแนวคิดเพื่อความมั่นคงของชาติ และการบริการประชาชนในพื้นที่อย่างทั่วถึง ก่อนที่จะ ได้ยกสถานะเป็นอำเภอ เมื่อ ปี พ.ศ. 2539 แผนที่อำเภอแม่ฟ้าหลวง จึงดูคล้ายกับปากนก และจะยื่นดินแดนแหลมยาวเข้าไปทางประเทศพม่า ประหนึ่งดูคล้าย ๆ กับแหลมทองใต้ของไทย คนอาข่าอาศัยอยู่ในอำเภอแม่ฟ้าหลวงมากที่สุดอยู่ทุกตำบลในอำเภอแม่ฟ้าหลวง และเป็นจำนวนประชากรมากที่สุดทุกกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอนี้ อาศัยอยู่ในตำบลเทอดไทย แม่สลองใน แม่สลองนอก และตำบลแม่ฟ้าหลวง

ตำบลแม่สลองใน มีกลุ่มอาข่าอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มอุโล้อ่า และลอม้อ้อ่า แต่โดยมากเป็นอุโล้อ่า คือ ชุมชนอาข่าแสนใจ ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาครั้งนี้ ในตำบลแม่สลองใน หมู่บ้านดั้งเดิมของอุโล้อ่าเป็นที่รู้จักของคนอาข่าเอง และของชาวไทย คือ ชุมชนอาข่าบ้านแสนใจ หรือแต่เดิมเรียกว่า บ้านก้อแสนใจ ก่อตั้งหมู่บ้านโดยนายแสนใจ หรือชื่อในภาษาอาข่าคือ ทูแล้ และในชุมชนนี้เองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมศานุวงศ์ได้เสด็จเยี่ยมชนเผ่าอาข่าในพื้นที่แห่งนี้หลายครั้ง และยังได้พระราชทานความช่วยเหลือเพื่อให้ราษฎรในชุมชนอาข่าในอดีตได้พัฒนาความเป็นอยู่ ทั้งในด้านการยังชีพ เศรษฐกิจ จากเดิมที่นิยมปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ เป็นการส่งเสริมการปลูกพืชสวนและพืชไร่ รวมทั้งด้านสาธารณสุข และการศึกษาให้สามารถสื่อสารภาษาไทยได้อีกด้วย

1. ชุมชนอาข่าบ้านผาหมี ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

เดิมราษฎรบ้านผาหมีมีถิ่นฐานอยู่ที่หมู่ “บ้านป่าละ” ในแคว้นสิบสองปันนา ประเทศจีน ต่อมาปี พ.ศ. 2465 ได้อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านห้วยน้ำรินปัจจุบัน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จำนวน 40 หลังคาเรือน แต่อยู่ในเขตประเทศพม่า โดยการนำของนายหล่อฮี เซอหมื่อ, นายหล่อฮี หม่อโป๊ะกู และนายเคอจอง หม่อโป๊ะกู ต่อมา ปี พ.ศ. 2475 จึงได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยตั้งหมู่บ้านครั้งแรกที่บ้านผาแตก สมัยก่อนเรียกบ้าน “ผาแตกดอยตุง” อำเภอแม่สาย ปี พ.ศ. 2483 ได้ย้ายมาอยู่ที่บริเวณบ้านผาหมี 1 ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านผาหมีปัจจุบันไปทางทิศเหนือประมาณ 1 กิโลเมตร (เขตประเทศไทย) โดยผู้นำขณะนั้น คือ นายแสงพรม เซอหมื่อกู ต่อมาปี พ.ศ. 2510 ราษฎรได้แยกย้ายไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ อาทิเช่น บ้านดอยช้าง อำเภอแม่สรวย บ้านหนองแวน, บ้านห้วยก้างปลา อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สลด จังหวัดตาก และบ้านดอยสะโง้ อำเภอเชียงแสน เนื่องจาก พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอต่อการปลูกพืชไร่

ต่อมาปี พ.ศ. 2511 มีราษฎรบ้านผาแดง, บ้านสามปี ประเทศพม้าย้ายเข้ามาสมทบอีกจำนวน 43 หลังคาเรือน โดยการนำของนายอาปะ หม่อโป๊ะกู พอถึงปี พ.ศ. 2513 ราษฎรจึงได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ที่บ้านผาหมีปัจจุบันกว่า 50 หลังคาเรือน ย้ายมาได้ไม่นาน จึงเปลี่ยนผู้นำในปี พ.ศ. 2514 จากนายอาเยะ เซอหมื่อกู มาเป็นนายมนตรี พุกษาพันธ์ทวี หรือชาเจ๊ะ ในอดีตบริเวณหมู่บ้านผาหมีเป็นป่าทึบ มีหน้าผาสูงชัน และมีถ้ำหรือโพรงบนหน้าผา มีภูเขาน้ำผาคล้ายหมिनอนหงาย ชาวบ้านจึงเรียกชื่อว่า “บ้านผาหมี” มาจนถึงปัจจุบันบ้านผาหมี

ชาวอาข่าบ้านผาหมีเป็น กลุ่มอาข่าผาหมี อาข่ากลุ่มนี้เรียกตนเองว่า “อู่เปี้ยะอาข่า” แปลเป็นไทยว่ากลุ่มอาข่าที่ใส่หมวกแบนเพราะลักษณะการใส่หมวกแบนออกสองข้างหัว ในประเทศจีนเรียกกลุ่มอาข่านี้ว่า “หม่อโป๊ะกู” แปลว่า อาข่ากลุ่มที่มีตระกูลหม่อโป๊ะหรืออาข่าถือว่าเป็นอีกหนึ่งกลุ่มอาข่าที่ได้ถูกจำแนกประเภทจากด้านภูมิศาสตร์จากที่อยู่อาศัย ในเมืองไทยมีชื่อ

เรียกอาข่ากลุ่มนี้หลายชื่อ เช่น หละป้ออาข่า หรืออาข่าจีน แต่ในประเทศจีนและประเทศพม่า บรรดากลุ่มอาข่าด้วยกันยอมรับอาข่ากลุ่มนี้ว่าเป็นกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการค้าขาย หากจะกล่าวว่าเป็นกลุ่มอาข่าที่เป็นพ่อค้าก็ว่าได้ จากลักษณะนิสัยชอบค้าขาย ทำงานขยันขันแข็ง หนักเบาเอาผู้ ในเมืองไทยอาข่ากลุ่มนี้นิยมส่งลูกหลานเรียนภาษาจีนและส่งไปทำงานในประเทศไต้หวัน และถือว่าเป็นชาวอาข่าที่มีฐานะดี เช่น ชาวอาข่าบ้านผาหมี่ ผาหมี่อาข่าที่อาศัยอยู่ในเมืองไทยมีจำนวนมากเป็นอันดับสาม และมีเพียงจังหวัดเชียงรายและบางส่วนของพม่ากระจายไปอยู่ที่จังหวัดตาก ที่เชียงรายประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านผาหมี่ บ้านผาฮี้ บ้านก๊วสะไตเหนือและใต้ บ้านหล่อซา และบ้านแม่จันใต้ ส่วนที่จังหวัดตากอยู่ที่บ้านร่มเกล้าสหมิตร

ภาพที่ 4.1

การแต่งกายของหญิงอาข่าผาหมี่

บ้านผาหมี่ถือเป็นกลุ่มอาข่าที่มีความเข้มแข็งในด้านวัฒนธรรมมากที่สุดโดยเทียบกับอาข่ากลุ่มอื่น ๆ ที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทย ยังไม่มีชุมชนใดเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์หรือลัทธิอื่น ๆ ทั้งชุมชน บางชุมชนได้มีการออกกฎในชุมชนว่าหากครอบครัวใดนับถือลัทธิหรือ

ศาสนาอื่นให้ย้ายออกจากชุมชนโดยดี เช่นที่บ้านผาหมี ซึ่งการสร้างกฎกติกาในลักษณะนี้ทำให้กลุ่มพระหมีอาช่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาบ่อย

สภาพแวดล้อมทางสังคมของชุมชนบ้านผาหมีในสถานการณ์ปัจจุบัน

บ้านผาหมี อยู่ในตำบลเวียงพางคำ ซึ่งได้ปี 2550 ได้รับการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงพางคำเป็นเทศบาลตำบลเวียงพางคำ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2550 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย และตั้งอยู่ในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยตุง ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ทำให้ยังคงสภาพพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์แต่ไม่สามารถขยายเขตพื้นที่ทำกินได้

ภาพที่ 4.2

ชุมชนอาช่าบ้านผาหมี

ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ทางทิศตะวันตกซึ่งมีพรมแดนติดกับประเทศพม่า มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา และที่ราบสูงเชิงเขา ใช้เป็นที่เพาะปลูกพืชไร่พื้นที่ทางด้านทิศตะวันออก มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบ ใช้เป็นที่ตั้งชุมชน และพื้นที่เกษตรกรรม มีลักษณะภูมิอากาศ 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว ฤดูฝน และบางพื้นที่ที่เป็นที่ราบสูงจะมีอากาศหนาวเย็นและมีฝนตกบ่อยครั้ง และในช่วงฤดูแล้งจะมีหมอกควันปกคลุม ผลมาจากการเผาป่า หรือไฟป่าจากประเทศสหภาพพม่า

สภาพแวดล้อมทางกายภาพบริเวณหมู่บ้านผาหมีซึ่งล้อมรอบด้วยเทือกเขานางนอน และบ้านเรือนประชาชนตั้งอยู่ตลอดแนวเขาเรื่อยไปจนถึงพื้นที่ราบ ถนนภายในหมู่บ้านจึงค่อนข้างลาดชัน บริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน ทางเข้าติดถนนพหลโยธิน ส่วนด้านบนสามารถเชื่อมต่อไปถึงพระตำหนักดอยตุงและมีถนนลาดยางตามแนวชายแดนไทย-พม่าที่เชื่อมไปถึงตลาดแม่สาย จึงนับว่าเป็นทำเลที่ตั้งที่สะดวกในการคมนาคมแม้ว่าจะเป็นพื้นที่ภูเขาสูง

ปัจจุบันมีเนื้อที่ทั้งหมด 2,500 ไร่ แยกเป็นที่อยู่อาศัย 200 ไร่ พื้นที่เกษตร 1,500 ไร่ ที่ดินสาธารณะ 5 ไร่ และพื้นที่ป่าสาธารณะ 700 ไร่ มีจำนวนประชากรทั้งที่อยู่ตามทะเบียนเป็นชาย 493 คน เป็นหญิง 502 คน 995 โดยไปต่างถิ่น 576 อยู่อาศัยในพื้นที่ 419 คน จำนวนคนต่างด้าว และประชากรแฝง รวม 420 คน รวมประชากรมีอยู่จริงจำนวน 1,415 คน

การศึกษา และความเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ปัจจุบัน

ข้อมูลชุมชนระบุว่า ประชาชนในชุมชนนั้น มีผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 18 คน อยู่ระหว่างการศึกษาระดับปริญญาตรี 18 คน โดยไม่ได้ทำการสำรวจผู้จบการศึกษาระดับอื่น ๆ นอกจากนั้นยังพบว่า มีผู้จบการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านกฎหมาย 1 คน และมีผู้จบการศึกษาระดับปริญญาโทแต่ไม่ทราบจำนวนที่ชัดเจน

ความเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งที่พบเห็นได้ชัดเจนในชุมชนอาข่าบ้านผาหมี่ คือ ในเรื่องการศึกษา และการเข้าสู่อาชีพของกลุ่มวัยรุ่นและหนุ่มสาววัยทำงานในหมู่บ้าน โดยเด็กตั้งแต่วัยประถม จนถึงระดับมัธยมและอุดมศึกษา ส่วนใหญ่จะถูกส่งไปเรียนและพักอยู่หอพักในเมือง เชียงราย หรือต่างจังหวัด เช่น เชียงใหม่ ซึ่งจะกลับมาบ้านเฉพาะเสาร์-อาทิตย์ หรือช่วงปิดเทอม ส่วนกลุ่มหนุ่มสาววัยทำงานจำนวนมากของหมู่บ้านที่ได้รับการศึกษามากเลือกที่จะทำงานในเมือง แทนการกลับมาช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำสวน ซึ่งเป็นความต้องการของพ่อแม่ที่รู้สึกว่ หากได้รับการศึกษาแล้วไม่ควรกลับมาทำงานทำไร่ ทำสวนให้ลำบาก

ตัวอย่างเช่น ครอบครัวผู้นำทางการปกครองในหมู่บ้านท่านหนึ่ง ซึ่งส่งลูกไปเรียนในเมือง และ มีความคิดที่ไม่ต้องการให้ลูกกลับมาทำไร่ทำสวนเหมือนตนเอง เนื่องจากรู้สึกว่ เป็นอาชีพที่ลำบาก

“มีครั้งหนึ่งลูกเคยขอลากลับมาบ้าน เราก็บอกว่า ถ้าไม่เรียนจะทำอะไรกิน ลูกบอกว่า จะกลับมาช่วยพ่อทำสวน พ่อบอกอย่า ให้เรียนให้จบ ทำไร่ทำสวนมันลำบาก ผมอยู่แบบนี้เห็นแบบนี้มาทั้งชีวิตแล้ว รู้ว่ามันลำบากยังงี้ เราก็รักลูกไม่อยากให้เขาลำบาก อยากให้เขามีงานทำเลี้ยงตัวเองได้ ส่วนพวกนี้พ่อแม่ทำไหว ไม่ต้องรวยแต่เลี้ยงตัวเองได้พอแล้ว”¹ (สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2554)

ลักษณะดังกล่าวพบได้เช่นเดียวกับในหมู่บ้านแสนใจใหม่และแสนใจพัฒนาที่วัยรุ่นและหนุ่มสาววัยทำงานจำนวนมากไปทำงานในจังหวัดต่าง ๆ และในต่างประเทศ ซึ่งอันที่จริงแล้วมิใช่เพียงความต้องการของเยาวชนและกลุ่มหนุ่มสาวในวัยทำงานเท่านั้น แต่ด้วยค่านิยมและสภาพแวดล้อมที่พ่อแม่เห็นว่า หากให้บุตรหลานเรียนหรือทำงานในหมู่บ้านก็จะอยู่ในสภาพ

¹ คำให้สัมภาษณ์ในบางประเด็น ผู้วิจัยขออนุญาตที่จะไม่อ้างชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ หรือผู้ให้ข้อมูล

แวดล้อมที่ไม่ดี วัยรุ่นก็กลัวที่จะติดยาเสพติด หากเป็นหญิงก็เกรงในเรื่องการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ประกอบกับค่านิยมในเรื่องการประกอบอาชีพซึ่งหากบุตรหลานได้ไปทำงานในเมืองแล้วสามารถส่งเงินกลับมาให้พ่อแม่ได้ถือว่าทำให้พ่อแม่มีหน้ามีตา อยู่สุขสบายมากขึ้น งานทำไร่ทำสวน ถือเป็นงานหนัก หากได้รับการศึกษาแล้วไม่ควรกลับมาทำงานไร่ทำสวนอีก

ดังนั้น หนุ่มสาววัยรุ่นและวัยทำงานจำนวนมากในหมู่บ้านจึงห่างเหินจากวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมซึ่งมีกระบวนการกล่อมเกลாத่างสังคมโดยการซึมซับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีจากผู้อาวุโส ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ และสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนผู้นำทางวัฒนธรรมในชุมชน รวมทั้ง วิธีการทำมาหากินและการเกษตรแบบอาข่าที่แต่เดิมได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นพ่อแม่สู่ลูกจากการติดตามพ่อแม่ไปทำไร่ ทำสวน ซึ่งวิถีชีวิตในลักษณะเช่นนี้ ถูกแทนที่ด้วยการศึกษาในระบบโรงเรียน ดังที่อาทุ่ ปราชญ์อาข่ารุ่นใหม่ได้อธิบายถึงวิถีชีวิตประจำวันและการสืบทอดภูมิปัญญาในการทำมาหากินของชาวอาข่าไว้ว่า

“สมัยก่อนหากพ่อเก่งเรื่องเกษตร ลูกชายจะเก่งเกษตร ถ้าพ่อล่าสัตว์เก่ง ลูกชายจะล่าสัตว์เก่ง เพราะหน้าที่ของพ่อคือสอนวิชาความรู้ในเรื่องการทำมาหากินให้ลูกชายที่จะต้องสืบทอด ในขณะที่แม่จะสอนให้ลูกสาว หญิงอาข่าที่ได้รับการสั่งสอนการเป็นแม่บ้านแม่เรือน เย็บปักผ้า ทำอาหาร และกฎจารีตข้อห้ามต่าง ๆ จากแม่ และยายาย แต่เด็กสมัยนี้ต้องเข้าไปเรียนในโรงเรียน วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบนี้จึงถูกแทนที่ด้วยความรู้ทางวิชาการ และเด็กเยาวชนจึงห่างไกลจากวัฒนธรรมประเพณีแบบอาข่าเพราะไม่เห็นความสำคัญ ในโรงเรียนก็ไม่ได้สอนเรื่องนี้ให้ด้วย” (ไกรสิทธิ์ สิทธิโชค, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2553)

การประกอบอาชีพและสถานะทางเศรษฐกิจ

ก่อนการเข้ามาของหน่วยงานรัฐและองค์กรด้านการพัฒนาต่างๆ ด้วยสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพของชุมชนอาข่าที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงตามแนวเขาทำให้ชุมชนอาข่ายากลำบากต่อการเดินทางติดต่อกับชุมชนภายนอก โดยเฉพาะกับบุคคลพื้นราบ ชุมชนเองอาข่าจึงมีลักษณะของการปกครองดูแลกันเองภายในชุมชน โดยอาศัยการยังชีพด้วยการเกษตรแบบ หรือ ที่ทางานิยามให้ว่าการทำไร่เลื่อนลอย คือ การเพาะปลูกข้าวพืชรไร่ และเลี้ยงสัตว์ โดยใช้ระบบเกษตรแบบผสมผสาน คือ พื้นที่การเกษตรแปลงเดียวจะปลูกพืชไม่น้อยกว่า 22 ชนิด และเป็นลักษณะพืชไร่ 9 ชนิด ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวอาข่าในการบำรุงดิน และ เพื่อให้มีอาหารสำหรับบริโภคที่หลากหลายสำหรับข้าวที่ปลูกนั้นเป็นลักษณะของ “ข้าวไร่” ซึ่งนิยมปลูกกันในพื้นที่ภาคเหนือและในชุมชนชาวชนเผ่าต่างๆ เนื่องจากเป็นพื้นที่เขาสูง นอกจากนั้นชาวอาข่าแต่เดิยังชีพโดยการหาของป่า เช่น

หน่อไม้ เห็ด และพืชผัก ผลไม้ต่าง ๆ รวมทั้งการล่าสัตว์ ส่วนที่เหลือจะนำไปขายในพื้นที่ใกล้ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินสำหรับซื้อสิ่งของที่ไม่สามารถผลิตเองได้ เช่น เกลือ เครื่องเงิน ฯลฯ โดยมีการปลูกฝิ่น ซึ่งแต่เดิมจะปลูกไว้เพื่อการรักษาโรคเป็นหลัก เมื่อมีการนำไปสกัดเป็นยาเสพติด ฝิ่นที่ปลูกเหล่านี้ได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชนด้วย

ต่อมาเมื่อหน่วยงานภาครัฐเริ่มเข้ามาพัฒนา โดยช่วงแรกเป็นเหตุผลทางด้านยุทธศาสตร์ความมั่นคงของประเทศ เนื่องจากชุมชนอาข่าอยู่ในพื้นที่ตามแนวชายแดนไทยพม่า รัฐจึงต้องเข้ามาควบคุมดูแล และพัฒนาให้ชุมชนมีความผสมกลมกลืนกับคนไทย ตลอดจนปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ชุมชนอาข่าเลิกปลูกฝิ่น โดยส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ ทดแทน

ในสถานการณ์ปัจจุบันจากข้อมูลชุมชนบ้านผาหมี ระบุว่า มีผู้ประกอบการอาชีพทำสวน / ทำไร่ จำนวน 130 ครัวเรือน และค้าขาย 5 ครัวเรือน โดยไม่ได้ระบุอาชีพอื่น ๆ ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำทางการปกครองพบว่า ประชาชนประกอบอาชีพทำสวนกาแฟ ซึ่งเป็นพันธุ์อาราบิก้า ลินจี ส้ม พืชผักต่าง ๆ อาทิ มะระหวาน ชะอม ผักกาด พักทอง ฯลฯ โดยเป็นการปลูกแบบผสมผสาน และนิยมปลูกกาแฟไว้ได้ต้นลินจี นอกจากนั้นยังมีผู้ปลูกส้มรายใหญ่ส่งขายทั้งภายในและต่างประเทศ ซึ่งพบว่าปี 2553 นั้นสามารถทำกำไรได้มากกว่า 10 ล้านบาท ส่วนเกษตรกรรายอื่น ๆ ในชุมชนมีรายได้หลักจากการปลูกกาแฟ ซึ่งรายได้เฉลี่ยต่อปีจะลดหลั่นกันไปขึ้นอยู่กับปริมาณพื้นที่เพาะปลูก โดยมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 100,000 บาทขึ้นไป ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรในชุมชนกล่าวตรงกันว่า รายได้ต่อปีจากการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ นั้นอาจจะระบุได้ยาก เนื่องจากแต่ละครอบครัวจะมีรายได้เกือบตลอดทั้งปี จากการปลูกกาแฟ ลินจี และพืชผักต่าง ๆ สลับหมุนเวียนกันไปในแต่ละช่วง ประกอบกับผู้ให้ข้อมูลด้านรายได้มักไม่ได้ให้ข้อมูลจริงทั้งหมด

โดยผลผลิตจากเมล็ดกาแฟ ลินจี ส้ม จะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงหมู่บ้านเพื่อนำไปขายต่อ โดยเกษตรกรผู้ปลูกแต่ละรายยังไม่มีมารวมกลุ่มกันเพื่อขายให้กับพ่อค้า แต่เป็นลักษณะต่างคนต่างขายทำให้ในบางครั้งจะถูกกดราคา ผู้ให้ข้อมูลบางรายให้ข้อมูลว่า จำเป็นต้องขายเพราะไม่สามารถเก็บไว้เพื่อต่อราคาได้ เพราะผลผลิตอย่างลินจีเก็บมาแล้วต้องรีบนำมาขายทันที ส่วนเมล็ดกาแฟมีการขายแบบแยกเมล็ดและไม่แยกเมล็ด ซึ่งเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟหลายท่านให้ข้อมูลตรงกันว่า เหตุที่ต้องขายไม่สามารถรอผู้ปลูกรายอื่น ๆ ได้ เพราะเกรงเรื่องราคาซึ่งไม่ทราบว่าจะขึ้นหรือลง โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ปลูกไม่มาก ต้องนำเงินมาลงทุนหมุนเวียนต่อเนื่อง ซึ่งหากเป็นเกษตรกรรายใหญ่อาจรอให้ราคาขึ้นจึงจำหน่ายได้

ภาพที่ 4.3
การคัดแยกเมล็ดกาแฟหลังการเก็บผลผลิต

ภาพที่ 4.4

เมล็ดกาแฟพันธุ์อาราบิก้าที่นำมาตากแดดรอการจำหน่ายโดยเกษตรกรเก็บผลผลิต
เริ่มตั้งแต่ช่วงธันวาคมจนถึงมีนาคม

ภาพที่ 4.5

สวนส้มของเกษตรกรรายใหญ่ซึ่งเป็นชาวอาข่าบ้านผาหมี่ ถือเป็นสวนส้มขนาดใหญ่
ในอำเภอแม่สายและจังหวัดเชียงราย

ดังนั้น จะเห็นว่าชาวอาข่าบ้านผาหมี่ถือได้ว่ามีสถานะทางเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับปานกลางไปจนถึงฐานะดี การสำรวจข้อมูลจปฐ.ของกรมพัฒนาชุมชน พบว่า ชาวอาข่าบ้านผาหมี่มีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์รายได้ต่อปีขั้นต่ำ คือ 25,000 บาท แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีประชากรแฝงเป็นจำนวนมากที่เป็นคนงานมารับจ้างทำงานเฝ้าสวนส้ม ลิ้นจี่ และเก็บผลผลิตต่าง ๆ ในชุมชน โดยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นคนต่างด้าวจากหมู่บ้านอาข่าในประเทศพม่า ซึ่งสามารถเดินเท้าข้ามฝั่งเข้าในประเทศไทยได้โดยมีจุดตรวจของทหารบริเวณชายแดนไทย-พม่า บางรายเข้ามาทำงานและอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานโดยที่ไม่สามารถออกไปทำงานนอกพื้นที่อื่นได้เพราะไม่มีบัตรอนุญาตให้ทำงาน แต่พื้นที่อาข่าบ้านผาหมี่ถือเป็นพื้นที่ผ่อนปรนเนื่องจากขาดแรงงานคนไทยในการทำงานรับจ้างในหมู่บ้าน

ภาพที่ 4.6

บ้านพักคนงานบริเวณสวนส้มซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอาข่าจากหมู่บ้านอาข่าสามปีในฝั่งประเทศพม่า ซึ่งมีพรมแดนเชื่อมต่อกัน โดยจะได้รับเงินค่าจ้างเป็นรายวันเฉลี่ยวันละ 140 – 160 บาท ถือเป็นประชากรแฝงที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชน

สภาพปัญหาของชุมชนในปัจจุบัน

ข้อมูลจากทางหน่วยราชการทั้งตำรวจ ทหาร และ ประชาชนในพื้นที่ชุมชนระบุตรงกันว่า ปัญหาสำคัญในชุมชนคือ ปัญหาเรื่องยาเสพติด ทั้งผู้ขาย ผู้รับจ้างขนส่ง และผู้เสพ รวมทั้งมีการขบวนการจับกุมยาเสพติด โดยเฉพาะยาบ้าได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นรายใหญ่ที่มีมูลค่านับล้านบาท สถานีตำรวจภูธรแม่สายให้ข้อมูลว่า ชุมชนอาข่าบ้านผาหมี่แต่เดิมถือเป็นพื้นที่สีแดง และเป็นเครือข่ายยาเสพติดในขบวนการของขุนล่า เมื่อปี 2540 ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจับกุมและพบแท่นผลิตยาบ้าขนาดใหญ่ได้ภายในหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังพบว่า มีผู้นำหมู่บ้านเข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติดอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดน ซึ่งข้อมูลจากทางเจ้าหน้าที่ทหารระบุว่า พื้นที่ผลิตจริง ๆ จะอยู่ที่ฝั่งประเทศพม่า แต่ลำเลียงผ่านมาทางประเทศไทยเพื่อส่งไปจำหน่ายต่อไป

จากการพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชนพบว่า ปัจจุบันยังพบว่าการลักลอบเสพ และจำหน่ายยาเสพติดและสิ่งผิดกฎหมายต่าง ๆ ที่มักจะเข้าทางฝั่งประเทศพม่า เนื่องจากมีพรมแดนติดกับหมู่บ้าน ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งระบุว่า แต่เดิมหากเป็นคนแปลกที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมักไม่เป็นที่ไว้วางใจและอาจได้รับอันตรายได้โดยเฉพาะการเดินทางในเวลากลางคืน แม้ปัจจุบันรวมทั้งตัวผู้วิจัยซึ่งถือเป็นคนนอกชุมชน มักจะได้รับการเตือนให้ระมัดระวังในการเดินทางช่วงเวลากลางคืน นอกจากนั้นยังพบข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ทั้งทหารและตำรวจที่ระบุว่า มีชาวบ้านบางรายที่ทำอาชีพทำไร่ ทำสวนบังหน้า แต่ลักลอบจำหน่ายยาเสพติดและสิ่งผิดกฎหมาย ดังนั้น จึงนับเป็นปัญหาสำคัญ ซึ่งไม่เพียงแต่ในชุมชนเท่านั้น ยังกระทบต่อความมั่นคงและเป็นปัญหาระดับประเทศ ซึ่งลักษณะปัญหาเช่นนี้ยังพบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในพื้นที่ชายแดนไทยพม่าอีกด้วย

2. ชุมชนอาข่าบ้านแสนใจ ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง

ผู้ศึกษาได้สรุปข้อมูลภูมิหลังชุมชน และการเข้ามาตั้งชุมชน ณ สถานที่ปัจจุบันจากเอกสารแผนชุมชนของทั้งหมู่ 7 บ้านแสนใจ และ หมู่ 22 บ้านแสนใจพัฒนา ประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำการปกครองระดับท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน พบว่า ชุมชนอาข่าทั้งสองหมู่นั้นแต่เดิมรวมเป็นหมู่บ้านเดียวกัน โดยใช้ชื่อว่า “บ้านแสนใจ หรือ บ้านก่อแสนใจ” ต่อมาเมื่อปี 2545 บ้านแสนใจพัฒนาได้แยกออกมาตั้งเป็นอีก 1 หมู่บ้าน ดังนั้น ทั้งสองหมู่บ้านนี้จึงมีประวัติศาสตร์ในการเข้ามาตั้งถิ่นฐานจากจุดเริ่มต้นเดียวกัน

ชาวบ้านในชุมชนอาข่าบ้านแสนใจ และแสนใจพัฒนาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอู๋ไล้อาข่า มีบางส่วนที่เป็นลอมี้อาข่าบ้างแต่มีจำนวนไม่มากนัก ลักษณะของกลุ่มอู๋ไล้อาข่า คือ อู๋ไล้อาข่า หรืออาข่าไทย เป็นกลุ่มอาข่าที่เข้ามาประเทศไทยเป็นกลุ่มแรก บ้านแสนใจเดิมอยู่รวมกับบ้านสามัคคีใหม่ แต่เนื่องจากพื้นที่ปลูกสร้างบ้านเรือน และพื้นที่ทำมาหากินมีจำนวนไม่เพียงพอ กับ

จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น จึงย้ายมาก่อตั้งชุมชนใหม่เมื่อ พ. ศ 2509 โดยมีผู้นำในขณะนั้น คือ นายปู่แสนใจ

ภาพที่ 4.7

บริเวณหมู่บ้านอาเโอะใหม่ หมู่บ้านบริวารของหมู่ 7 บ้านแสนใจซึ่งยังพบการปลูกสร้างบ้านเรือนแบบอาช่าดั้งเดิมโดยใช้หญ้าคาแต่ปัจจุบันหาได้ยากและไม่เป็นที่นิยมสำหรับที่มีฐานะซึ่งนิยมก่ออิฐและใช้กระเบื้องมุงหลังคแทนเนื่องจากความคงทนมากกว่า

พื้นที่หมู่บ้านตั้งอยู่ในหุบเขา และเป็นลักษณะเป็นไหล่เขาล้อมรอบ สภาพทางกายภาพของชุมชนเป็นที่พื้นที่ลาดเอียง สลับกับที่ราบไม่กว้างมากนัก ส่วนสภาพภูมิอากาศเนื่องจากตั้งอยู่บนพื้นที่สูง จึงทำให้อากาศหนาวเย็น มีฝนตกหนักในช่วงฤดูฝน และฤดูหนาวอากาศหนาวมีหมอกปกคลุม ส่วนฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนจัด

บ้านแสนใจ หมู่ที่ 7 มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 195 ครัวเรือน เป็นชาย 594 คน หญิง 596คน จำนวนประชากร 1,190 คน โดยมีพื้นที่ทั้งหมด 8,500 ไร่ เป็นที่นา 200 ไร่ ที่สวน 5,000 ไร่ ที่อยู่อาศัย 200 ไร่ ที่แหล่งน้ำ 20 ไร่ ที่สาธารณประโยชน์ 2,580 ไร่ ที่อื่น ๆ 680 ไร่

ส่วนบ้านแสนใจพัฒนา หมู่ที่ 22 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 96 ครัวเรือน เป็นชายจำนวน 243 คน และหญิง จำนวน 259 คน รวม 502 คน โดยมีพื้นที่ 3,510 ไร่ แบ่งเป็นที่นา 60 ไร่ ที่สวน 52 ไร่ ที่อยู่อาศัย 102 ไร่ ที่แหล่งน้ำ 6 ไร่ ที่สาธารณประโยชน์ 2,127 ไร่ และที่อื่น ๆ 12,000 ไร่

ชุมชนอาข่าบ้านแสนใจนั้น ประกอบด้วยหมู่บ้านต่าง ๆ รวม 4 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านทางการ 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 7 บ้านแสนใจ ซึ่งมีหมู่บ้านบริวารรวม 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแสนใจใหม่, บ้านอาเโอะใหม่, บ้านอาเโอะนามัย และหมู่ 22 บ้านแสนใจพัฒนา ซึ่งแยกจากบ้านแสนใจใหม่ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว หากวิเคราะห์ถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และสถานะทางเศรษฐกิจ พบว่า สิ่งที่ชุมชนอาข่าบ้านแสนใจมีลักษณะเหมือนกัน คือ ยังประชาชนส่วนใหญ่ยังคงนับถือบรรพบุรุษ รวมทั้ง มีพิธีกรรมและประเพณีแบบอาข่าดั้งเดิมด้วย แม้จะมีบางครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงไปนับถือศาสนาอื่น ๆ เช่น พุทธ หรือคริสต์ ด้วยเหตุผลทางด้านฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เนื่องจากมองว่า ประหยัดกว่า และยังได้รับการสนับสนุนทางด้านทุนการศึกษาของบุตรหลาน รวมถึงเหตุผลในเรื่องของรายละเอียดในการทำพิธีกรรมแบบอาข่า ซึ่งบางครอบครัวไม่สามารถทำได้ จึงเปลี่ยนศาสนาไป

อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นหมู่บ้านซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน แต่หมู่บ้านแต่ละแห่งนั้นยังพบลักษณะที่แตกต่างกันอยู่หลายประการ คือ

1. สภาพบ้านเรือน และความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน สิ่งที่ผู้วิจัยสามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจนประการแรกคือ สภาพบ้านเรือนในแต่ละหมู่บ้าน กล่าวคือ บ้านแสนใจใหม่ และแสนใจพัฒนานั้น สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบพื้นราบ คือ ก่ออิฐ หรือผสมระหว่างไม้ และปูน หลังคามุงด้วยกระเบื้อง หรือ สังกะสี ในขณะที่บ้านอาเโอะใหม่ และอาเโอะนามัยนั้น ยังคงพบบ้านเรือนที่ปลูกสร้างตามแบบอาข่าดั้งเดิม คือ สร้างด้วยไม้ ไม้ไผ่ และหลังคามุงด้วยหญ้าคา ทั้งนี้ หากวิเคราะห์ถึงสภาพพื้นที่ และโครงสร้างพื้นฐานของแต่ละหมู่บ้านนั้นจะพบว่า บ้านแสนใจใหม่ และแสนใจพัฒนานั้น มีถนนตัดผ่าน และภายในหมู่บ้าน

เองมีการสร้างถนนคอนกรีตทำให้การเดินทางภายในหมู่บ้าน และการเดินทางไปภายนอกทำได้โดยสะดวก จึงมีความเจริญมากกว่า

ในขณะที่บ้านอาเะโอนามัย และอาเะโะใหม่ นั้น สภาพภายในหมู่บ้านยังเป็นถนนลูกรัง และดินแดง ทำให้การเดินทางในช่วงหน้าฝนเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก เนื่องจากถนนลื่น เป็นหลุมเป็นโคลน และเป็นหมู่บ้านที่อยู่ลึกเข้าไปจากถนนใหญ่ที่เชื่อมไปสู่ตัวอำเภอ และสถานที่อื่น ๆ ดังนั้น บ้านอาเะโอนามัย และอาเะโะใหม่ จึงยังคงสภาพของความเป็นหมู่บ้านแบบอาช่าดั้งเดิมไว้ได้สูง เนื่องจากความเจริญจากการติดต่อคมนาคมกับภายนอกยังมีอยู่น้อย ทำให้ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงวิถีชีวิตแบบอาช่าดั้งเดิม

2. การรวมกลุ่ม และวิถีชีวิตประจำวัน นอกจากสภาพบ้านเรือนและความเป็นอยู่ ที่สังเกตได้ชัดเจนแล้ว ซึ่งที่สังเกตได้ชีวิตประจำวัน คือ การรวมกลุ่ม และการพบปะสังสรรค์ พูดคุยกันในชีวิตประจำวัน พบว่า บ้านบ้านอาเะโอนามัย และอาเะโะใหม่ นั้น ประชาชนในชุมชนมีการรวมกลุ่ม พบปะพูดคุย และไปมาหาสู่กันระหว่างครัวเรือนสูงในแต่ละวัน โดยเฉพาะในช่วงเย็นถึงค่ำหลังจากกลับจากทำไร่ทำสวนแล้ว รวมไปถึงช่วงที่มีพิธีกรรม และประเพณีภายในชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนยังคงมีผู้อยู่อาศัยและดำรงชีวิตแบบอาช่าดั้งเดิมสูง และลักษณะของสังคมแบบเครือญาติ รวมทั้ง ประชาชนในชุมชนเองมีการเดินทางไปทำงานภายนอกชุมชนน้อย

ในขณะที่บ้านแสนใจใหม่ และ แสนใจพัฒนา ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนในชุมชนมีการรวมกลุ่ม และ การพบปะสังสรรค์พูดคุยกันในชีวิตประจำวันน้อยกว่า บรรยายภาพภายในหมู่บ้านทั้งในช่วงเย็นถึงค่ำ แม้แต่ช่วงที่มีพิธีกรรมประเพณีในหมู่บ้านไม่คึกคักเหมือนที่บ้านอาเะโะใหม่ และ อาเะโอนามัย ทั้งนี้ เนื่องจาก มีประชาชนโดยเฉพาะในหนุ่มสาวในวัยทำงานเดินทางออกไปทำงานภายนอกชุมชนสูง บางครัวเรือนย้ายออกไปอาศัยภายนอกชุมชนเหลือเพียงผู้อาวุโสอยู่อาศัย หรือ ปิดบ้านไว้จนมีเทศกาลวันหยุดจึงจะกลับมา

3. ด้านการศึกษา จากข้อมูลชุมชนในด้านการศึกษาพบว่า บ้านแสนใจ หมู่ 7 การได้รับการศึกษาของประชาชนในภาพรวมนั้น มีผู้ไม่ได้เรียนหนังสือจำนวน 200 คน ระดับประถมศึกษา 125 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 78 คน มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช. 27 คน อนุปริญญา/ปวส. ปวท. 9 คน ปริญญาตรี 12 คน ข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นระดับการศึกษาสูงสุด ซึ่งไม่รวมที่กำลังศึกษาอยู่ ซึ่งผู้ที่จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจะอยู่ที่บ้านแสนใจใหม่ ในขณะที่บ้านอาเะโะใหม่ และอาเะโอนามัยนั้น ประชาชนยังได้รับการศึกษาในระดับสูงน้อยกว่า

ในส่วนของบ้านแสนใจพัฒนาพบว่า มีประชาชนที่ไม่ได้เรียนหนังสือจำนวน 40 คน , ระดับประถมศึกษา 30 คน, ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 30 คน, ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/

ปวช. 35 คน, ระดับอนุปริญญา/ปวส./ปวท. 10 คน, ระดับปริญญาตรี 6 คน และระดับสูงกว่าปริญญาตรี 1 คน

จากข้อมูลในด้านการศึกษาค้นคว้าพบว่า ประชาชนในชุมชนอาข่านั้นยังได้รับการศึกษาน้อย โดยเฉพาะในกลุ่มที่อายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป และบ้านแสนใจใหม่ และแสนใจพัฒนาจะมีจำนวนประชากรที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนมากกว่าที่บ้านอาเโอะใหม่ และ อาเโอะนามัย เนื่องจากแต่เดิมผู้ปกครองการศึกษาในระบบโรงเรียนในชุมชนบนพื้นที่ที่สูงนั้นยังมีข้อจำกัดหลายประการ ประกอบกับประชาชนในชุมชนต้องอาศัยบุตรหลานเป็นแรงงานในการเพาะปลูกจึงไม่นิยมส่งบุตรหลานไปเข้าโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนในชุมชนนั้นมีเพียงที่โรงเรียนดอยแสนใจ(ตชด.)อนุสรณ์เท่านั้นที่ตั้งอยู่บริเวณบ้านแสนใจพัฒนา ซึ่งยังมีความยากลำบากในการเดินทางไปเรียนหนังสือ แต่เดิมเยาวชนอาข่า โดยเฉพาะจากบ้านอาเโอะใหม่ และ อาเโอะนามัย ต้องเดินทางไปเรียนหนังสือซึ่งมีระยะทางไกลจากบ้านมาก ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งจากบ้านอาเโอะใหม่กล่าวว่า สมัยก่อนหากจะไปเรียนหนังสือต้องออกจากตั้งแต่ประมาณตีห้า ถึง หกโมงเช้า เพราะใช้เวลาเดินทางมาก ไม่มีถนนสะดวกสบายเหมือนในปัจจุบัน โดยเฉพาะช่วงหน้าฝน ซึ่งการเดินทางจะลำบากกว่าเป็นเท่าตัว

ปัจจุบัน เยาวชนอาข่าทั้งหมดในชุมชนได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งหมด เนื่องจากเป็นการศึกษาภาคบังคับ และไม่เสียค่าใช้จ่าย รวมทั้งทาง อบต. แม่สลองใน ได้สนับสนุนประมาณในการจัดรถรับส่งนักเรียนโดยผู้ปกครองออกค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่ง ประกอบกับค่านิยมของผู้ปกครองเองที่ต้องการให้บุตรหลานอ่านออกเขียนได้ เพื่อจะได้มีงานทำที่หลากหลายต่อไป

4. การประกอบอาชีพ สำหรับข้อมูลด้านการประกอบอาชีพของบ้านแสนใจ หมู่ 7 นั้น พบว่า มีเกษตรกรรวม ทำนา 30 ครัวเรือน ทำสวน 50 ครัวเรือน ทำไร่ 182 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ 182 ครัวเรือน ค้าขาย 10 ครัวเรือน รับจ้าง 60 ครัวเรือน รับราชการ/พนักงาน 5 ครัวเรือน (แผนชุมชนบ้านแสนใจ, 2553) ในขณะที่บ้านแสนใจพัฒนาหมู่ 22 นั้น พบว่า ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยทำนา 23 ครัวเรือน ทำสวน 20 ครัวเรือน ทำไร่ 70 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ 12 ครัวเรือน ค้าขาย 7 ครัวเรือน รับจ้าง 36 ครัวเรือน รับราชการ/พนักงานของรัฐ 10 ครัวเรือน และว่างงาน 2 ครัวเรือน (แผนชุมชนบ้านแสนใจพัฒนา, 2552)

ชาวอาเโอะใหม่ และอาเโอะนามัยนี้มีอาชีพหลัก คือ การทำไร่ พืชที่ปลูกคือ ข้าวโพด ซึ่งถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 50,000 – 60,000 บาท นอกจากนั้นยังปลูกข้าวทั้งข้าวไร่ และข้าวนา เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ส่วนที่เหลือจะนำไปขาย ซึ่งการขายจะขายภายในชุมชนของตนเอง หรือในกลุ่มเครือญาติเป็นหลัก แต่

แนวโน้มการปลูกข้าวนั้นกลับมีแนวโน้มครัวเรือนที่ปลูกลดลง ทั้งมีผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า เหตุที่ปลูกข้าวลดลงเนื่องจาก หลายปีที่ผ่านมาผลผลิตจากการปลูกข้าวได้น้อยลง ไม่พอเพียงต่อการบริโภคในครัวเรือน และไม่คุ้มกับการลงทุน โดยครอบครัวใดมีพื้นที่น้อยจะเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไปปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างอื่นแทน เนื่องจากได้จำนวนเงินมาใช้จ่าย และเลือกที่จะซื้อข้าวแทนการปลูกเอง นอกจากนั้นเหตุผลในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดิน และปัญหาเรื่องน้ำก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้หลายครัวต้องเลิกปลูกข้าว

สำหรับในบ้านแสนใจใหม่ และบ้านแสนใจพัฒนา พบว่า มีการเพาะปลูกข้าวโพดเช่นเดียวกัน แต่มีพืชเศรษฐกิจที่หลากหลายมากกว่า อาทิ ครัวเรือนใดที่มีทุนจะเปลี่ยนไปปลูกยางพารา และกาแฟ ซึ่งป็นพืชที่ขายได้ราคาดี แต่ต้องใช้ทุนสูง ทั้งนี้ข้อมูลจากผู้ให้ประชาในพื้นที่พบว่า การปลูกยางพารากำลังได้รับความนิยมสูงในพื้นที่ภาคเหนือ โดยกลุ่มนายทุนจากทางใต้มาลงทุนปลูกยางพาราในพื้นที่ภาคเหนือ และบนที่เขาจำนวนมาก ในขณะที่ชาวบ้านในพื้นที่เองไม่มีเงินลงทุนมากพอ ซึ่งกว่าจะได้ผลผลิตจะต้องอาศัยเวลานาน ประมาณ 3 - 5 ปีขึ้นไป อย่างไรก็ตาม ปัญหาประการหนึ่งจากการสัมภาษณ์เกษตรกรอำเภอ คือ ถ้ามีการปลูกยางพาราจำนวนมาก โดยมีวิธีการปลูกที่ไม่ถูกต้อง ต่อไปพื้นที่เขาอาจเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาดินถล่ม เช่นเดียวกับในพื้นที่ภาคใต้หลายพื้นที่ที่ประสบปัญหาเช่นนี้มาแล้ว เนื่องจากรากของยางพาราไม่สามารถยึดเกาะพื้นดินไว้ได้ หากไม่ได้ปลูกโดยใช้เมล็ด รวมทั้งยังพบปัญหาในการขายที่ และสิทธิในที่ดินทำกินให้กับนายทุนเพื่อใช้ในการปลูกยางพาราอีกด้วย

นอกจากนั้น ยังมีพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น การปลูกสับปะรด, ฝรั่ง, ลิ้นจี่ และการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัวเนื้อ หมู ไก่ เพื่อขายอีกด้วย

นอกจากอาชีพเกษตรกรรมแล้ว การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า ประชาชนในชุมชนมีแนวโน้มจะประกอบอาชีพรับจ้างเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาในการขาดแคลนที่ดินทำกิน เนื่องจากแต่เดิมนั้นชาวอาข่า จะทำเกษตรในลักษณะการไร่แบบหมุนเวียน คือ เปลี่ยนที่ทำการไปในพื้นที่อื่น ๆ เมื่อได้ใช้ประโยชน์จากที่ดินที่เพาะปลูกแล้ว จนกระทั่งปล่อยให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์จึงจะกลับมาเพาะปลูกในที่ดินนั้น ๆ อีก แต่ในปัจจุบัน ไม่สามารถทำเช่นนี้ได้แล้ว ชาวเขา รวมถึงชาวอาข่าไม่สามารถขยายพื้นที่ทำกินเหมือนดังอดีตได้ ฉะนั้น ครอบครัวใดมีบุตรหลาน และแต่งงานมีครอบครัวจะต้องอาศัยที่ดินของพ่อแม่ในการทำกิน ถ้าครัวเรือนใดมีที่ดินน้อยจะไม่เพียงพอต่อการทำกินได้ ชาวอาข่าในปัจจุบันจึงมีแนวโน้มที่จะออกไปรับจ้างนอกชุมชนมากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะในบ้านแสนใจใหม่ และแสนใจพัฒนา ที่ประชากรในวัยหนุ่มสาวมักเลือกออกไปประกอบอาชีพรับจ้างในเมือง และต่างจังหวัด ประกอบกับค่านิยมในปัจจุบัน

ซึ่งผู้ปกครอง ที่เห็นว่า หากให้บุตรหลานเรียนหรือทำงานในหมู่บ้านก็จะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี ้วยรุ่นก็กลัวที่จะติดยาเสพติด หากเป็นหญิงเกรงในเรื่องการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ประกอบกับ คำนิยมในเรื่องการประกอบอาชีพ ซึ่งหากบุตรหลานได้ไปทำงานในเมืองแล้วสามารถส่งเงิน กลับมาให้พ่อแม่ได้ถือว่าทำให้พ่อแม่มีหน้ามีตา อยู่สุขสบายมากขึ้น งานทำไร่ทำสวน ถือเป็นงาน หนัก หากได้รับการศึกษาแล้วไม่ควรกลับมาทำงานไร่ทำสวนอีก

ซึ่งในส่วน of ชาวอาข่ารุ่นใหม่โดยเฉพาะที่ได้รับการศึกษามากเลือกจะทำงานรับจ้าง แทนการทำเกษตร ทั้งนี้ นอกจากเหตุผลในด้านค่านิยมแล้ว ยังพบด้วยว่า เยาวชน และชาวอาข่า รุ่นใหม่ไม่ได้เรียนรู้ในเรื่องการทำไร่ทำสวน หรือการทำเกษตรเช่นในรุ่นพ่อ รุ่นแม่ เนื่องจาก ชีวิตประจำวันต้องเรียนหนังสือ จึงไม่ได้ออกไปไร่ไปสวนกับพ่อแม่เช่นในอดีต ซึ่งชาวอาข่าแต่เดิมนั้น ใช้การทำมาหากินในแต่ละวัน เป็นโรงเรียนในการสอนบุตรหลานให้มีความรู้ในการทำมาหา กิน และการเกษตร การล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร เป็นต้น

สภาพปัญหาในสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนอาข่าที่ศึกษา

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำทางการปกครอง ปราชญ์ชาวบ้าน และ ประชาชนใน ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานราชการ และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถสรุปปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันได้ดังนี้

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจ คือ ปัญหาความยากจน การผลิตไม่พอสำหรับบริโภค และการบริโภคที่มากจากการซื้อจากตลาดเคลื่อนที่บนรถยนต์ หรือจักรยานยนต์ ซึ่งต้องใช้เงินในการ จัปจ่ายซื้ออาหารมากขึ้น รวมทั้งมีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากบนพื้นที่สูงเข้าสู่เมือง ขณะที่ทักษะ ความรู้ น้อย ทำให้ถูกกดค่าแรง
2. ปัญหาด้านที่ดินทำกิน และสิทธิมนุษยชน คือ ไม่มีเอกสารสิทธิในที่อยู่อาศัย ที่ ทำกิน และมีข้อจำกัดด้านสถานะบุคคล
3. ปัญหายาเสพติด ทั้งผู้ค้า และ ผู้เสพ
4. ปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ การใช้สารเคมีมากทำให้เกิดค่าใช้จ่ายสูง ซึ่งพบว่าแทบไม่ มีครอบครัวใดไม่ใช้สารเคมีในการทำเกษตร และบางครอบครัวยังปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว รวม ทั้งมีการบุกรุกป่าเพิ่มขึ้นอีกด้วย
5. ปัญหาในเรื่องสาธารณสุขปลอดภัยพื้นฐาน โดยเฉพาะการแคลนน้ำในการอุปโภค บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหน้าแล้ง
6. ปัญหาเด็ก เยาวชน ที่ได้รับอิทธิพลจากสื่อ และมุ่งทำตามแฟชั่นของคนในเมือง จนละเลยวัฒนธรรมของตนเอง

ภูมิหลัง และสถานการณ์ปัจจุบันทางด้านโครงสร้างทางการเมืองการปกครองและวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนอาข่าที่ศึกษา

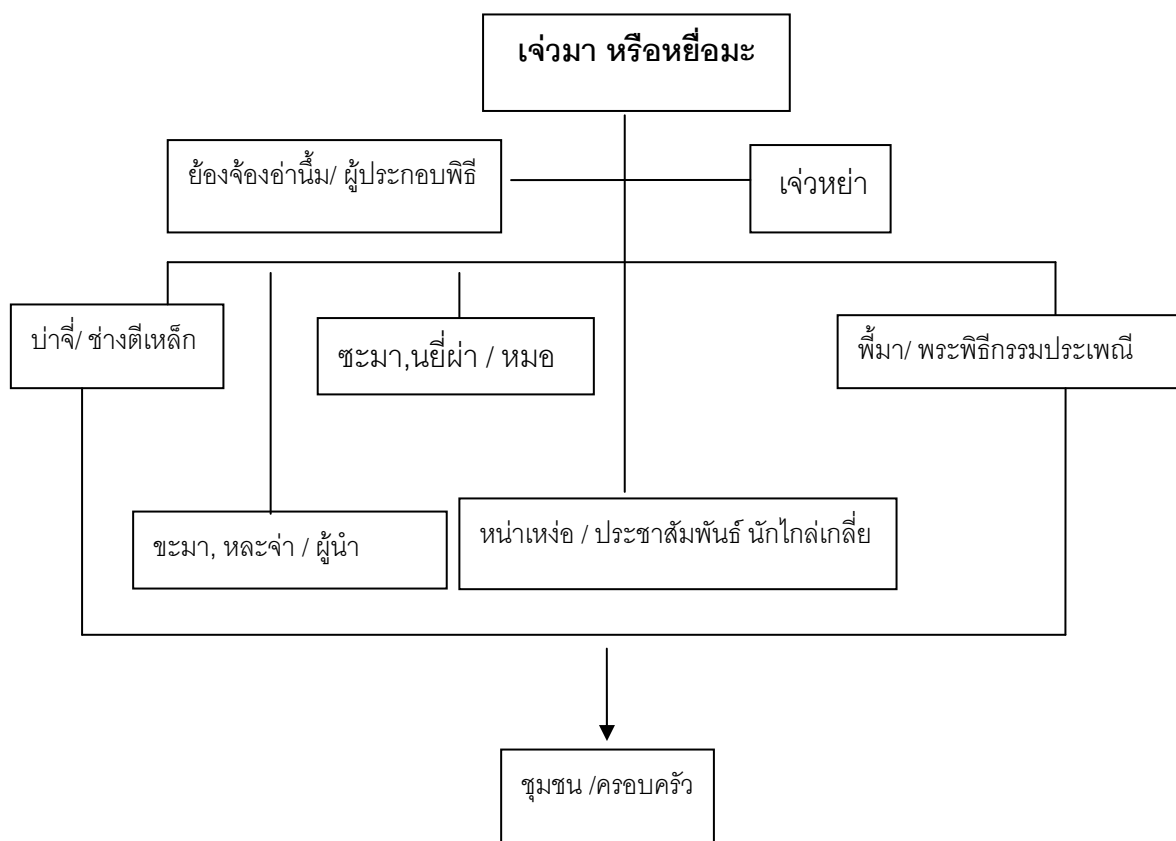
แต่เดิมชุมชนอาข่ามีโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของตนเอง หน่วยงานการปกครองของอาข่าคือหมู่บ้าน อาข่าไม่ชอบอยู่ภายใต้การปกครองของชนเผ่าอื่น ๆ เป็นชนเผ่าที่รักอิสระ หมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีหัวหน้าผู้ปกครองซึ่งโดยทั่วไปจะมีหัวหน้าหมู่บ้าน 1 คน เป็นผู้นำเรียกว่า **แจ่วมา หรือหยื่อมะ** มีความรับผิดชอบทั้งด้านการปกครองและพิธีกรรมชุมชน หัวหน้าหมู่บ้านมีหน้าที่รับผิดชอบรักษากฎระเบียบของหมู่บ้าน ทำการปรับไหม และตัดสินคดีร่วมกับผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านสืบเชื้อสายมาจากหัวหน้าหมู่บ้านคนก่อน ๆ เมื่อหัวหน้าหมู่บ้านเสียชีวิตลงไป บุตรชายคนโตที่อยู่ในบ้านจะรับตำแหน่งแทน หากไม่มีบุตรชายดังกล่าวก็ให้ญาติที่ใกล้ชิดที่สุดมารับตำแหน่งแทน การเป็นหัวหน้าหมู่บ้านโดยการสืบตระกูลนี้ ในทางปฏิบัติได้มีการผูกขาด หรือปฏิบัติเข้มงวดจนถือว่าเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ในบางกรณีหากไม่มีทายาทสืบทอดชาวบ้านอาจเลือกบุคคลอื่นให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านโดยการเสนอชื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นรับรอง

4.2.1 โครงสร้างสังคมแบบอาข่าดั้งเดิม

ระบบโครงสร้างสังคมอาข่า สถาบันครอบครัวเป็นสมาชิกชุมชนแล้ว จะมีการแต่งตั้งให้กลุ่มบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย หรือมีความอาวุโส เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างสังคม เพราะคนะดังกล่าวจะทำหน้าที่ปกครอง มีอำนาจในการตัดสินใจ หรือทำหน้าที่เป็นผู้นำ ให้คำปรึกษาสมาชิกคนในชุมชน หรือชุมชนซึ่งโดยส่วนใหญ่ การเข้าร่วมกิจกรรมเชิงสังคม ล้วนเป็นหน้าที่ของผู้ชาย หรือคณะผู้อาวุโส โดยสตรีมีบทบาทเป็นส่วนเสริม

ภาพที่ 4.8

แผนผังโครงสร้างการปกครองของอาข่าแบบดั้งเดิม (ไกรสิทธิ์ สติธิโชค, ม.ป.ป., น. 11)

1. ตำแหน่ง “เจ้ามา” ผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง

เป็นตำแหน่งที่ต้องมีอยู่ในสังคมชุมชนอาข่า เนื่องจากตำแหน่งนี้ จะเป็นแกนนำในการทำหน้าที่ในนามชุมชน เช่น เป็นผู้กำหนดการประกอบประเพณีในรอบปี หรือเป็นแกนนำการตัดสินคดี ความในชุมชน และเป็นนักประสานบริหาร มอบหมายการปฏิบัติงานต่าง ๆ ซึ่งตำแหน่งนี้จะได้จากการสืบทอดโลหิตมา หรืออาจมาจากการแต่งตั้งก็ได้

2. ตำแหน่ง “เจ้าหย่า” ผู้ช่วย เจ้ามา

ตำแหน่งนี้อาจดีเป็นผู้มาก่อน เจ้ามา และเมื่อพักการเป็น “เจ้ามา” ก็กลายเป็น “เจ้าหย่า” มีหน้าที่ช่วยเหลือการปกครองของชุมชน

3. ตำแหน่ง “พื้มา” คือ พระสวดพิธีกรรมประเพณี

พื้มา หรือมีชื่อเรียกอีกชื่อว่า เบ้วหม่อ เป็นตำแหน่งที่มีบทบาทสำคัญ ในการปกครองตามโครงสร้างแบบอาข่า เพราะตำแหน่งนี้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมแล้ว จะเป็นที่พักใจของชุมชน เสมือนเป็นพระในพระพุทธศาสนา

4. ตำแหน่ง “จิม่า” คือ ช่างตีเหล็กชุมชน

จิม่า หรือบ่าจี เป็นตำแหน่งที่สำคัญซึ่งชุมชนอำเภอต้องพึ่งพาอาศัยอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะเป็นนักผลิต ซ่อมแซมอุปกรณ์ทางการเกษตร อาทิ เช่น จอบ มีด เสียม ฯลฯ ใช้ในชุมชน

5. ตำแหน่ง “หน้าเห่ง” นักประชาสัมพันธ์ / ผู้ไกล่เกลี่ย

หน้าเห่ง เป็นบุคคลที่ถูกแต่งตั้งเพื่อทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ เวลาเกิดกิจกรรมชุมชน หรือแม้แต่เมื่อมีปัญหาขัดแย้งในชุมชน หรือต่างชุมชน ตำแหน่งดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการแก้ไข หรือไกล่เกลี่ยเพื่อให้เรื่องยุติ ถือเป็นตำแหน่งที่มีบทบาทสำคัญอีกตำแหน่งหนึ่งในสังคมอำเภอ

6. ตำแหน่ง “นยี่ผ่า” หมอทรงผู้รักษาโรค

ตำแหน่งนี้ชนเผ่าอาข่าให้ความสำคัญ เนื่องจากมีหน้าที่ในการรักษาอาการคนไข้ประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้วิธีการเข้าทรง ดูดวงในมิติอีกพหุหนึ่งที่สัมผัสไม่ได้ ซึ่งทำให้สมาชิกในชุมชนมีกำลังใจ ถือเป็นการสร้างเสริมพลังจิตใจให้มีความเข้มแข็ง ปกป้องโรคภัยได้ เทียบเสมือนกระทรวงสาธารณสุขชุมชน

7. ตำแหน่ง “ชะมา” คือ ผู้นำธรรมชาติ

“ชะมา” บางคนอาจเรียกว่า **“หละจ่า”** เป็นตำแหน่งผู้นำทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นอยู่กับสังคมชนเผ่า มีความรู้ ความสามารถในการประสานกับสังคมภายนอก ซึ่งตำแหน่งนี้ถือเป็นผู้นำที่มีประสบการณ์ และเป็นที่สมาชิกชุมชนให้ความเคารพนับถือ

8. ตำแหน่ง “ย่องจ้องอ่านี้ม”

ชุมชนอำเภอทุกชุมชนจะมีบุคคลที่มีคุณวุฒิความรู้ด้านประกอบพิธีกรรมประเพณี ซึ่งหากชุมชนมีกิจกรรมทางศาสนาเกิดขึ้น ตำแหน่ง **“ย่องจ้องอ่านี้ม”** จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ในการเป็นแกนนำสอน หรือนำทางปฏิบัติเกี่ยวกับงานพิธีกรรมของชุมชน

4.2.2 โครงสร้างทางการปกครองในปัจจุบัน

โครงสร้างทางการปกครองแบบเดิม ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นโดยมีการแต่งตั้งผู้นำทางการปกครองที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ ด้วยชุมชนอาข่าที่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์บริเวณชายแดนไทย – พม่า จึงทำให้ได้รับความสนใจและการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของประเทศ จึงมีหน่วยงานที่เข้ามากำกับดูแลและดำเนินงานพัฒนาควบคู่กัน คือ ศูนย์สงเคราะห์ชาวเขา ในปี 2503 ศูนย์สงเคราะห์ชาวเขาได้เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ชุมชนอาข่าบ้านผาหมี่ และได้แต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นมา โดยผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านผาหมี่ คือ นายอาแยะ เซอหมื่อกู

จนต่อมาในปี 2514 หมู่บ้านผาหมี่ได้คัดเลือก นายมนตรี พุกษาพันธ์ทวี หรือชาเจ๊ะ เป็นผู้ใหญ่บ้าน จนถึงปี 2539 ซึ่งนายมนตรีถือเป็นผู้นำทางการปกครองรุ่นใหม่ในสมัยนั้นซึ่งมีอายุน้อย แต่มีความสามารถในการใช้ภาษาในการสื่อสารได้หลายภาษาทั้งอาข่า ไทย และจีน ประกอบกับคุณลักษณะส่วนบุคคล จึงทำให้ยังคงมีบทบาทสำคัญกระทั่งปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากผู้นำทางการปกครองของบ้านผาหมี่ระบุว่า แม้ในสมัยนั้นจะมีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านเข้ามาทำหน้าที่ในการปกครองหมู่บ้าน แต่ดูเหมือนว่าจะมีบทบาทในการประสานและติดต่อกับหน่วยงานราชการมากกว่าจะมีอำนาจในการปกครองที่แท้จริง ในสมัยนั้นอำนาจในการปกครองที่แท้จริงยังคงเป็นผู้นำ และผู้อาวุโสในหมู่บ้านตามโครงสร้างการปกครองแบบอาช่าดั้งเดิม (อุดม พนาพิทักษ์ทอง, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2554) สอดคล้องกับการศึกษาของ Lewis (อ้างถึงใน สุนทรี ศิลไพพัฒน์, 2524, น. 113) ที่กล่าวถึง ระบบการปกครองของชุมชนว่า หัวหน้าหมู่บ้านที่แต่งตั้งจากทางการ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ไม่ใช่ผู้มีอำนาจมากที่สุดในหมู่บ้าน แม้ว่าเขาจะเป็นหูเป็นตาให้กับรัฐบาล แต่อำนาจที่แท้จริง ตกอยู่ที่เหยี่อมะ หรือหัวหน้าพิธีกรรม

จนเมื่อปี 2540 ซึ่งเริ่มมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน และการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่นจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ทำให้ผู้นำตามโครงสร้างของอาช่าแบบดั้งเดิมถูกลดบทบาทลงไปเรื่อย ๆ โดยจากการศึกษาทั้ง 2 ชุมชนพบว่า ผู้นำตามโครงสร้างของอาช่าแบบดั้งเดิมมีบทบาทในด้านพิธีกรรม และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ในขณะที่ผู้นำทางการปกครองที่ได้รับการเลือกตั้งมานั้นจะมีบทบาทในด้านการปกครองและการประสานงานกับหน่วยงานราชการ รวมถึงองค์กรอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

พอลวงชาญยุทธ รุ่งทวีพิทยากุล² ผู้ใหญ่บ้านผาหมี่ อธิบายถึงบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้นำตามโครงสร้างแบบอาช่าดั้งเดิม กับ ผู้นำทางการปกครองตามอำนาจจากทางราชการว่า คณะผู้อาวุโสซึ่งแต่เดิมเคยมีบทบาทในด้านการปกครองชุมชน ปัจจุบันเมื่อมีผู้นำแบบทางการที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาดูแลด้านการปกครอง จึงทำโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนไป แต่ผู้อาวุโสยังคงมีบทบาทในการตัดสินใจหรือไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในชุมชน

“บทบาทผู้อาวุโสหรือผู้นำแบบอาช่าดั้งเดิมเปลี่ยนไปไหม ผมก็ว่าเปลี่ยนไป ผู้นำทางพิธีกรรมอย่าง อาบ้อแจ่วมา หรือพีมา แล ผู้อาวุโสที่เคยมีบทบาทในด้านการปกครองชุมชนด้วยก็เปลี่ยนไป เพราะตอนนี้มีพอลวง มีผู้ช่วย มีเทศบาลที่เข้ามาดูแล เพราะฉะนั้น งานด้านการปกครอง ติดต่อราชการ ดูแล

²พอลวงเป็นคำภาษาเหนือที่ใช้เรียกผู้ใหญ่บ้าน

เรื่องการทำมาหากิน ถนน น้ำไฟ พื้นที่ทำกิน สัญชาติ อันนี้เราทำ ส่วนผู้อาวุโส ก็ยังมีบทบาทในการตัดสินใจตัดสินใจต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน อย่างกรณีความขัดแย้งเรื่องที่ดิน หรือ เรื่องเงินที่วงเงินไม่เกิน 200,000 บาท อันนี้ในหมู่บ้าน ตัดสินกันเองได้ ก็เชิญพ่อหลวงไป เชิญผู้อาวุโสไปร่วมตัดสิน” (ชาญยุทธ รุ่งทวีพิทยากุล, สัมภาษณ์, 14 มกราคม, 2554)

ในขณะที่พ่อหลวงอาเหนือ เยอส์อ ผู้ใหญ่บ้านแสนใจ อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงโดยปัจจุบันมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน และ เป็นที่รู้จักกันในชุมชน โดยหากเป็นเรื่องของการปกครองจะเป็นอำนาจของผู้นำทางการปกครองฯ ส่วนผู้นำทางวัฒนธรรมและผู้อาวุโสของชุมชน รับผิดชอบ และมีอำนาจในการตัดสินใจตามกฎจารีตแบบอาช่าดั้งเดิม

“ถามว่าบทบาทของผู้นำแต่เดิมเปลี่ยนไปหรือไม่ ผมก็ว่าเปลี่ยนไป แต่เราแบ่งหน้าที่กันชัดเจน ถ้าเป็นเรื่องปกครอง ชาวบ้านมาหาพ่อหลวง มาหาผู้ช่วย อบต. แต่ถ้าเป็นเรื่องประเพณี พิธีกรรม ชาวบ้านไปปรึกษาเจ้ามา ไปปรึกษาผู้อาวุโส” (อาเหนือ เยอส์อ, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2553)

อ่าบ้อลีผ่า เยอส์อ เจ้ามาหรือผู้นำทางวัฒนธรรมบ้านอาเียะอนามัย อธิบายถึงบทบาทสภาผู้อาวุโสและการตัดสินใจในหมู่บ้านให้ฟังว่า

“ตอนนี้ถ้ามีคดีอะไรที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่ไม่ใช่คดีร้ายแรงอะไร เช่น ผัวเมียทะเลาะกัน แบบนี้ อ่าบ้อตัดสินได้ ให้คณะผู้อาวุโสตัดสินได้ว่าจะต้องทำอย่างไร อย่างถ้าผัวเมียจะเลิกกัน ผู้ชายต้องเสียเงินหรือให้อะไรผู้หญิงเท่าไร แบบนี้ตัดสินได้ ส่วนใหญ่ที่มาปรึกษาอ่าบ้อก็เรื่องแบบนี้ ลักษณะก็มี แต่ถ้าเป็นเรื่องอย่างยาเสพติด อันนั้นต้องให้พ่อหลวงจัดการ”⁴ (ลีผ่า เยอส์อ, สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2553)

เช่นเดียวกับ **อ่าบ้ออาก่า** เจ้ามาบ้านแสนใจใหม่ ซึ่งกล่าวถึงบทบาทของ ผู้นำทางวัฒนธรรมกับผู้นำแบบทางการว่า

“ชาวบ้านถ้าใครจะปรึกษาเรื่องการทำพิธี หมู่บ้านจะทำพิธีจะมากหาอ่าบ้อ ให้ อ่าบ้อดูวันให้ ให้อ่าบ้อทำพิธีให้ อย่างพิธีไล่ชิงช้าที่ผ่านมา อ่าบ้อต้องทำพิธีให้ หรือช่วงก่อนทำไร่ทำนา อ่าบ้อก็ต้องทำพิธีดูฤกษ์ยาม ทำพิธีเพื่อดูว่าปีนี้

³อ่าบ้อ เป็นภาษาอาช่า ใช้เรียก ปู่ ตา หรือผู้อาวุโสเพศชาย

⁴การสัมภาษณ์ผู้อาวุโสและผู้ให้ข้อมูลบางท่านที่ใช้ภาษาอาช่าและไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ผู้ศึกษาได้ถอดคำสัมภาษณ์จากการแปลภาษาอาช่าเป็นภาษาไทยของล่าม

อุดมสมบูรณ์ใหม่ พืชผลจะเสียหายใหม่ แบบนี้อ่าบ้อทำ แต่ถ้าชาวบ้านมีเรื่องเดือดร้อนเรื่องที่ทำกิน มีปัญหาที่ดิน เรื่องที่ต้องติดต่อราชการ อันนี้ไปหาพ่อหลวง” (อาเก่า, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2553)

ชุมชนบ้านผาหมื่นนั้น อยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงพางคำ ปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลเวียงพางคำ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 มีสมาชิกสภาเทศบาลที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นตัวแทนของหมู่บ้านจำนวน 2 คน

ส่วนบ้านแสนใจ และบ้านแสนใจพัฒนานั้นอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สลองใน โดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบล คือ นางรุจิรา ใจจักร หรือหมี่ชู เป็นชาวอาข่าบ้านแสนใจใหม่ ซึ่งทั้งบ้านแสนใจ และบ้านแสนใจพัฒนาจะมีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวนหมู่บ้านละ 2 คน มีวาระคราวละ 4 ปี

จากข้อสังเกตของผู้ศึกษาพบว่า การเลือกตั้งผู้นำแบบทางการทั้ง การเลือกตั้งสมาชิก อบต. หรือเทศบาล และการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนั้น ได้รับความสนใจจากคนในชุมชนอย่างมาก จากการเข้าไปสังเกตการณ์การประชุมเพื่อเตรียมการเลือกตั้ง และ พูดคุยกับชาวบ้านที่บ้านแสนใจพัฒนา ซึ่งมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน แทนผู้ใหญ่บ้านเดิมซึ่งลาออกจากตำแหน่ง พบว่ามีชาวบ้านที่ไปทำงานต่างจังหวัดทั้งจากกรุงเทพฯ สงขลา หรือ จังหวัดอื่น ๆ กลับมาเลือกตั้งเนื่องจากลักษณะของการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิก อบต. หรือเทศบาลในชุมชนนั้น ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งมีความใกล้ชิด หรือมีความเป็นเครือญาติกันสูง ผู้ที่มีญาติหรือมีเครือญาติหลานไปทำงานที่ไหนจะต้องตามกลับมาเลือกลงคะแนนเสียง

นอกจากนั้นยังพบว่า การเลือกตั้งผู้นำแบบทางการมีการแข่งขันกันสูง ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ตำแหน่งผู้นำแบบทางการนี้เป็นลักษณะของผลประโยชน์ด้วย เพราะหากได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน จะสามารถดำรงตำแหน่งได้ถึงอายุ 60 ปี การที่ผู้ใดจะได้รับการเลือกตั้งนั้น “ระบบสายสกุล และ เครือญาติ” มีส่วนสำคัญมาก เนื่องจากชาวอาข่ามีระบบสายสกุล หากผู้สมัครคนใดได้รับการสนับสนุนจากสายสกุลที่มีคนจำนวนมากในชุมชน มักจะมีแนวโน้มที่จะได้รับการเลือกตั้งสูง

- ประชาชนชาวบ้านในชุมชนอาข่า

สำหรับ “ประชาชนชาวบ้าน” ในชุมชนอาข่าที่ศึกษานั้น ชาวอาข่าเห็นว่า คือ ผู้รู้ที่ชาวบ้านในชุมชนให้การยกย่อง เชื่อถือ และเป็นทีปรึกษาให้กับชุมชนในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านวัฒนธรรมประเพณี, ด้านสมุนไพร และการรักษาโรคแบบอาข่าดั้งเดิม, ด้านภาษา, ด้านงานช่าง (ตำแหน่งช่างตีเหล็ก) และด้านดนตรี เป็นต้น โดยมาก คือ ผู้อาวุโสของชุมชน ซึ่งตามโครงสร้างของอาข่าแบบดั้งเดิมนั้นจะเห็นได้ว่า มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันอย่างชัดเจน

แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ตำแหน่งต่าง ๆ ที่เคยมีบทบาทในชุมชนก็ลดความสำคัญลงไปตามลำดับ ตัวอย่าง เช่น ตำแหน่งของบาคี หรือ ช่างตีเหล็ก ที่มีความสำคัญอย่างมากในอดีต เนื่องจากต้องรับผิดชอบในการตีเหล็กที่ใช้เป็นอาวุธและเครื่องมือในการทำมาหากิน แต่ปัจจุบันเมื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนหันมาใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นแบบสมัยใหม่ ตำแหน่งดังกล่าวจึงหลงเหลือเพียงสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมแต่ไม่ได้มีบทบาทสำคัญตามโครงสร้างสังคมแบบเดิม

อย่างไรก็ตาม สำหรับปราชญ์ชาวบ้านในการศึกษาคครั้งนี้ คือ บุคคลซึ่งได้รับการยกย่องเป็นผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญาและความชำนาญทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนซึ่งมีบทบาทเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่ไม่ได้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย แต่เป็นผู้นำที่มีลักษณะของ “ผู้รู้” โดยมีคุณลักษณะของบุคคลที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่มีทั้งภูมิความรู้ และพฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน ตลอดจนมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และเป็นแบบอย่างให้กับประชาชนในชุมชนได้อีกด้วย⁵ ทั้งนี้เนื่องจากการได้เข้าไปฝังตัวอยู่ในชุมชนที่ศึกษาทั้ง 2 พื้นที่ในระยะเวลาพอสมควรจึงสังเกตพบว่า แม้ผู้อาวุโสบางท่าน หรือผู้มีตำแหน่งทางวัฒนธรรมตามโครงสร้างแบบอาช่าดั้งเดิม จะเป็นผู้ที่มีภูมิความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของชาวอาช่าเป็นอย่างดี แต่กลับพบว่า หากผู้นำทางวัฒนธรรม หรือผู้อาวุโสมีพฤติกรรมอันไม่เป็นที่ยอมรับบางประการสำหรับสมาชิกในชุมชน บุคคลนั้น ๆ แม้จะเป็นผู้นำ แต่กลับไม่เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือสำหรับประชาชนในชุมชนเท่าที่ควร

ดังนั้น การศึกษาคครั้งนี้จึงพบปราชญ์ชาวบ้านที่ตรงกับนิยามที่ได้ตั้งไว้ ประกอบกับข้อมูลจากการศึกษาในสนามวิจัย จึงทำให้พบปราชญ์ชาวบ้านในการศึกษาเพียง 2 ท่าน คือ ปราชญ์ผู้อาวุโส **อ่าบ้อลีผ่า เยอส์** ผู้นำทางวัฒนธรรมของบ้านอาโยะอนามัย หมู่บ้านบริวารของบ้านแสนใจ หมู่ 7 ตำบลแม่สลองใน ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการยกย่อง และยอมรับทั้งในด้านภูมิความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของอาช่าแบบดั้งเดิม รวมทั้งในเรื่องสมุนไพร และการรักษาโรคตามภูมิปัญญาของชาวอาช่า รวมทั้งในด้านความประพฤติซึ่งเป็นที่ยอมรับ และเป็นแบบอย่างทั้งในด้านของการเป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งยังคงนับถือศาสนาแบบอาช่าดั้งเดิม รวมทั้งยังคงประกอบพิธีกรรม และประเพณีตามแบบอาช่าดั้งเดิมทั้งในระดับครอบครัว และชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

นอกจากนั้น ปราชญ์ผู้อาวุโสยังเป็นที่ปรึกษาในด้านวัฒนธรรมประเพณีให้กับสมาชิกในชุมชน ผู้นำทางการปกครอง รวมทั้งองค์กรทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของชาว

⁵ดูคำอธิบายเพิ่มเติมเหตุผลในการคัดเลือกบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านสำหรับการศึกษาครั้งนี้ ในบทที่ 3 วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

อาช่าภายนอกชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการให้ความช่วยเหลือ และ เป็นที่พึ่งของชาวบ้านในยามเจ็บป่วย เนื่องจากความรู้ในเรื่องสมุนไพร และการวินิจฉัยโรค ซึ่งยังคงเป็นที่ยอมรับ และ เชื่อถือในการรักษากระทั่งปัจจุบัน โดยชาวบ้านที่เคยให้ **อ่าบ้อลีผ่า** รักษาแล้วหายจากอาการเจ็บป่วยให้ข้อมูลว่า ตนเองเคยไปรักษาอาการป่วยกับหมอแผนปัจจุบันที่โรงพยาบาลแล้วไม่หาย แต่มาให้อ่าบ้อรักษาแล้วหาย จึงมั่นใจในการรักษาตามแบบชาวอาช่ามากกว่า ซึ่งผู้ให้ข้อมูลระบุว่า ชาวบ้านหลายคนในชุมชนยังคงมาให้่าบ้อรักษา ทั้งคนเป็นไข้ป่า หรือ มาลาเรีย กระทั่งคนที่ป่วยเป็นโรคมะเร็ง ยังเคยให้อ่าบ้อรักษาซึ่งบุคคลนั้นยังใช้ชีวิตได้ปกติจนปัจจุบัน

ภาพที่ 4.9

อ่าบ้อลีผ่า เยอส์อ ปราชญ์ผู้อาวุโสในชุมชนอาช่าบ้านแสนใจกำลังทำนาย
ความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตในรอบปีโดยใช้กระดูกไก่

สำหรับ ปราชญ์รุ่นใหม่ที่พบในการศึกษาครั้งนี้ คือ **อาทุ ปอแจ๋** หรือชื่อตามบัตรประชาชน คือ **ไกรสิทธิ์ สิทธิโชค** เป็นชาวอาช่าบ้านแสนใจพัฒนาใหม่ในการศึกษา ครั้งนี้นั้นได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในชุมชนในเรื่องความรู้ และความเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีแบบอาช่าดั้งเดิม ทั้งนี้ด้วยความที่ทำงานสมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอาช่า จังหวัดเชียงรายตั้งแต่ปี 2531 จนถึงปัจจุบันอยู่ในตำแหน่งผู้อำนวยการสมาคมฯ ดังนั้นด้วยความสนใจศึกษาในด้านประเพณีวัฒนธรรม หน้าที่การงานที่รับผิดชอบ ประกอบกับการได้แลกเปลี่ยน

ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีกับชาวอาข่าทั้งในประเทศ และประเทศต่าง อาทิ จีน ลาว พม่า อย่างต่อเนื่อง ทำให้อาหู่ เป็นผู้รู้ หรือปราชญ์รุ่นใหม่ซึ่งเป็นที่ยอมรับทั้งจากภายในและภายนอก ชุมชน และด้วยวัย 45 ปี อาหู่จึงยังไม่จัดอยู่กลุ่มผู้อาวุโสของชาวอาข่า รวมทั้งบทบาทของ ปราชญ์รุ่นใหม่ที่มีความแตกต่างไปจากปราชญ์ผู้อาวุโสในบางประการ ซึ่งจะกล่าวถึงใน รายละเอียดในบทที่ 6 ต่อไป

ในฐานะผู้ที่ทำงานในองค์กรทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรมอาข่า จุดเปลี่ยน สำคัญที่ทำให้อาหู่มองเห็นปัญหาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีของชาวอาข่าในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ เขารับรู้ คือ การเข้ามาเผยแพร่ศาสนาและนำสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหลายเรื่อง ๆ ของชาวอาข่า บางหมู่บ้านที่เข้ารับนับถือศาสนาคริสต์

“จำได้ว่าตอนนั้นเริ่มมีคำถามในใจ อาข่าจะไปทางไหน แม้ตอนเข้ามาทำงาน ใหม่ ๆ ผมเองจะไม่ค่อยมีวิญญาณรักอาข่า แต่เท่าที่จับตามองอยู่ก็คือ อีกฝั่งเขาไม่พูดถึงเรื่องวิถี ชีวิต และวัฒนธรรมของพวกเราว่าต้องรักษาและถ่วงมันไว้อย่างไรเลย เขาพูดของใหม่หมด ร้องเพลงเซิดชู ทำอะไรก็อธิษฐานตามกระบวนการของเขา ช่วงนั้นก็เริ่มมีคำถาม ”

เมื่อมองเห็น “จุดขัดแย้ง” อาหู่เริ่มต้นค้นหาคำตอบและทางออกของการแก้ไข ปัญหา แม้เขาจะยังไม่เชื่อในเรื่องที่กลุ่มคนจากภายนอกเข้ามาพรั้าสอน แต่จุดอ่อนในตอนนั้นก็คือ เขาเองก็ยังไม่มีความมั่นใจที่จะไปนำเสนอ ไปพูด ไปคุยให้คนอื่น ๆ ให้เข้าใจ เพราะที่ผ่านมาใน สมัคคมอาข่าไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวของชนเผ่า วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อมากเท่าใดนัก แม้ จะมีฝ่ายงานด้านวัฒนธรรม แต่เพียงผู้อาวุโสอาข่ามานั่งเด็ก ๆ ที่มาอยู่ในสมัคคมอาข่าเหล่านี้คือ จุดอ่อนที่ทำให้กลุ่มคนภายนอกเข้ามาเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลง

ขณะเดียวกันเวลานั้นสมัคคมอาข่าเองก็ประสบปัญหาด้านอื่นด้วยเช่นกันที่ เกี่ยวกับการกลุ่มชนชาวอาข่าคือเรื่องราวของชนเผ่าที่ถูกนำเสนอด้วยสื่อทั้งนิตยสาร หนังสือพิมพ์ สารคดี ข้อมูลจากไกด์กับนักท่องเที่ยว และแม้แต่บทเพลงต่าง ๆ เหล่านั้น อาหู่กล่าวว่า บางอย่าง มันไม่ตรงกับความเป็นจริงหลายเรื่องถูกบิดเบือน อาทิ ตำนานลานสาวกอด, พิธีไล่ชิงช้า ที่มักบอก เล่าเรื่องราวไปในทางประเพณีของหญิงชาวอาข่ากับการมีคู่ที่เสรีเหล่านี้ เป็นต้น

งานที่อาหู่เริ่มลงมือทำในช่วงเวลานั้น คือ การระดมข้อมูลที่หายไปกลับมา บางอย่างต้องเก็บเพิ่ม หลายครั้งที่อาหู่กล่าวว่า ต้องลงชุมชนเองเพื่อพบปะกลุ่มคนเผ่าคนแก่ และ ผู้รู้ในหมู่บ้านอาข่าเกือบจะทุก ๆ หมู่บ้าน ระหว่างทางของการเก็บข้อมูลต่าง ๆ เขาเริ่มรู้ และเริ่ม เข้าใจว่าการกิจของเขาในอนาคตไม่ใช่แค่การเก็บข้อมูลเพื่อนำไปบอกแก่คนอื่น ๆ ซึ่งเป็นอาข่า ด้วยกัน แต่อยู่ที่ที่ยืนของคนอาข่าในสังคมไทยนั้นจะอยู่ตรงไหน

“เราได้รู้ว่าคนอาข่า ไม่มีคนที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งอยากจะพูดถึงเรื่องราวของตนเอง แต่คนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่กำลังจะเปลี่ยนความคิด ความเชื่อจริง ๆ แล้วเขาไม่มีความตั้งใจที่จะลืมตนเอง แต่พยายามที่จะทำให้เหมือนคนข้างนอก ทำให้เก่ง จนกระทั่งลืมตนเองไปโดยปริยายช่วงหนึ่งชาวอาข่าพยายามพัฒนาให้เข้ากับสังคม ข้างล่าง ซึ่งจริงๆเขาไม่มีความตั้งใจที่จะลืมตนเอง แต่ความที่พยายามจะไขว่คว้าเอาภาษาพูด ภาษาเขียนแบบส่วนกลางมาทั้งหมด เอาให้ได้เอาให้เก่ง ทำให้ลืมไปหมด ผมตั้งใจคือว่าจะทำอย่างไรที่อาข่าซึ่งมีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีที่สืบทอดกันมายาวนานตั้ง 2,000 กว่าปีนี้ให้ดำรงอยู่ ต้องหาเหตุผลเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ และเมื่อหันกลับมามองที่ตัวเองก็พบว่า เราทำงานมาอย่างนี้ก็จริง แต่ไม่มีหลักฐานให้ดู เพราะเนื่องจากว่าเราไปแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างเดียว เพราะฉะนั้น เมื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ก็ต้องแก้ในระยะยาวได้ด้วย เราก็เลยคิดถึงการทำงานในรูปแบบอื่น”

ภาพที่ 4.10

อาทู่ ปอแฉ่ หรือ ไกรสิทธิ์ สิทธิโชค ปราชญ์รุ่นใหม่ในชุมชนบ้านแสนใจ

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ปราชญ์รุ่นใหม่ในการศึกษารุ่นนี้ มิได้มีบทบาทปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนอาข่าที่ศึกษาเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทหน้าที่ในฐานะการทำงานในองค์กร ทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรมอีกด้วย อย่างไรก็ตาม อาพูยังได้กล่าวถึงบทบาทของเขาในด้านการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นบ้านเกิดของเขา คือ บ้านแสนใจพัฒนาว่า ตนเองยังรู้สึกว่าได้ทำงาน ทางด้านการพัฒนาชุมชนของตนเองยังไม่เต็มที่มากนัก เนื่องจากยังมีภารกิจหน้าที่ในการทำงานในสมาคมอาข่าฯ ซึ่งในอนาคตอาพูได้วางแผนไว้ว่า จะเริ่มกลับมาใช้ชีวิต และดำเนินโครงการในด้านการพัฒนาชุมชนที่เขาได้ตั้งใจ โดยเฉพาะการทำเกษตรอินทรีย์ตามแบบภูมิปัญญาอาข่าเพื่อให้เป็นแบบอย่างสำหรับบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนอย่างจริงจัง ทั้งในด้านความมั่นคงทางอาหาร การใช้สมุนไพร และการรักษาโรคแบบภูมิปัญญาอาข่า เพื่อให้เป็นมรดกสืบต่อไปสู่ชาวอาข่าในรุ่นต่อไป

- ผู้นำทางการปกครองในชุมชน

1. ผู้ใหญ่บ้าน หรือพ่อหลวงบ้าน

ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน หรือพ่อหลวงนั้น ถือว่ามีบทบาทสำคัญในชุมชน และเป็นตำแหน่งผู้นำที่มีความใกล้ชิดและมีอำนาจในการตัดสินใจต่าง ๆ ภายในชุมชนสูง แต่เดิมใช้วิธีการคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมและทางการให้การรับรอง จนเมื่อปี 2541 บ้านแสนใจจึงมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ส่วนที่บ้านแสนใจพัฒนานั้น หลังจากแยกออกมาเป็นหมู่ 22 จากบ้านแสนใจ จึงจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นในปี 2545 ส่วนที่บ้านผาหมื่นนั้น ได้เริ่มจัดให้มีการเลือกตั้งในปี 2542

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งผู้นำแบบทางการ และประชาชนในชุมชนพบว่า คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ที่ดำรงตำแหน่งพ่อหลวง คือ ต้องสามารถสื่อสารภาษาไทยได้ เนื่องจากเป็นตำแหน่งที่ต้องติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกชุมชน รวมทั้งเป็นตัวแทนไปเข้าร่วมประชุมกับอำเภอ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ นอกจากนั้น หากมีบุคคลหรือองค์กรภายนอกเข้ามาติดต่อกับชุมชน ผู้ใหญ่บ้านถือเป็นบุคคลแรกที่บุคคลภายนอกจะต้องเข้าไปติดต่อ

อาเหนือ เยอส์อ ผู้ใหญ่บ้านแสนใจ หมู่ที่ 7 แม้จะไม่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ เนื่องจากไม่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน พ่อหลวงอาเหนือใช้วิธีการฝึกภาษาไทยจากการติดต่อสื่อสารกับบุคคลพื้นราบทั้งจากที่เข้าพักอาศัยอาศัยในชุมชน ท้องเที่ยว หรือองค์กรต่างที่เข้ามาพัฒนาชุมชน รวมไปถึงการไปติดต่อดำเนินค้าขายพืชไร่กับคนพื้นราบด้วย ต่อมาจึงได้ไปเรียนการศึกษานอกโรงเรียนกับศูนย์การเรียนรู้ที่ตั้งอยู่ภายในชุมชนเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถอ่านออกเขียนได้มากขึ้น แต่เนื่องจากเรียนเมื่ออายุแล้วพ่อหลวงอาเหนือจึงอ่านและเขียนภาษาไทยได้บ้างแต่ไม่มากนัก ดังนั้น หากมีหนังสือจากทางราชการ การทำรายการประชุม หรืองานที่จะต้องใช้ภาษาไทยในการอ่าน เขียน พ่อหลวงจะอาศัยผู้ช่วยทั้งสองคนช่วยทำงานทางด้านนี้

“ผมเคยถามนะที่เขาเลือกผมเพราะอะไร ชาวบ้านบอกเขาเข้าใจ เคยเห็นพ่อหลวงเคยทำงานมาตั้งแต่เป็นผู้ช่วย ถึงผมจะอ่าน เขียนภาษาไทยไม่ได้ไม่เป็นไร เดียวให้เลือกผู้ช่วยที่เขียนได้ อ่านได้มาช่วย ตอนนี้เป็นสมัยที่ 2 แล้วนะ แล้วก็ไปยาวเลยถึง 60 ปี” (อาเหนือ เยอส์อ, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2553)

จากข้อสังเกตของผู้ศึกษายังพบว่า ในด้านครอบครัวและสายตระกูลนับได้ว่ามีส่วนสำคัญในการดำรงตำแหน่งผู้นำแบบทางการ เนื่องจาก พ่อหลวงอาเหนือ เป็นบุตรคนโตของอาบ้อลีผา ซึ่งเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม หรือเจ้ามา ของหมู่บ้านอาเียะอนามัย และเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านวัฒนธรรม ประเพณี และด้านสมุนไพรและการรักษาโรคในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้านในชุมชนสูง รวมทั้งในด้านสายตระกูล “เยอส์อ” ถือว่าได้ว่ามีจำนวนคนในสายตระกูลมากในบ้านอาเียะอนามัย และอาเียะใหม่ จึงเป็นแรงหนุนที่ทำให้พ่อหลวงได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านอีกด้วย

ภูมินทร์ ปอแจ ผู้ใหญ่บ้านแสนใจพัฒนา อธิบายถึงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน และสภาพแวดล้อมทางสังคมชุมชนบ้านแสนใจพัฒนาว่า เมื่อปี 2544 บ้านแสนใจพัฒนาได้แยกออกมาจาก หมู่ 7 บ้านแสนใจ โดยได้รับการตั้งเป็นหมู่ 22 ในตำบลแม่สลองใน พ่อหลวงภูมินทร์ ได้รับการคัดเลือกจากผู้อาวุโสและชาวบ้านในชุมชนให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในวัย 25 ปี โดยไม่มีผู้สมัครคนอื่นลงแข่งขัน และดำรงตำแหน่งเรื่อยมาจนถึงเดือนเมษายน 2554 ซึ่งพ่อหลวงขอลาออกจากตำแหน่งเนื่องจากมีปัญหาส่วนตัวและดำรงตำแหน่งมาสองสมัยแล้วจึงอยากให้ผู้อื่นเข้ามาทำงานบ้าง บ้านแสนใจพัฒนาจึงได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่เมื่อเดือนมิถุนายน 2554

เหตุที่พ่อหลวงภูมินทร์ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งแม้อายุน้อย เนื่องจากเมื่อครั้งที่ทางบ้านแสนใจพัฒนาดำเนินการเรื่องการขอตั้งเป็นหมู่บ้านตาม พรบ. และขอแยกออกมาจากบ้านแสนใจนั้น พ่อหลวงภูมินทร์เป็นแกนนำที่ดำเนินการในเรื่องนี้ ประกอบกับเหตุผลในเรื่องสายตระกูล ที่เป็นตระกูลใหญ่ในหมู่บ้านจึงมีผู้ให้การสนับสนุนจำนวนมาก

ข้อสังเกตประการหนึ่งของผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้นำแบบทางการมักจะมีสายสัมพันธ์กับผู้นำทางวัฒนธรรมของชุมชน เช่น เป็นพ่อลูก บรรพบุรุษมีเป็นตำแหน่งผู้นำทางวัฒนธรรม ยกตัวอย่าง พ่อหลวงอาเหนือ ผู้ใหญ่บ้านแสนใจ เป็นบุตรอาบ้อลีผา เจ้ามา บ้านอาเียะอนามัย พ่อหลวงภูมินทร์ บิดาเคยเป็นเจ้ามาบ้านพญาไพร ก่อนย้ายมาที่แสนใจพัฒนา และ บรรพบุรุษเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมสืบต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น, อาบ้ออาก่า เจ้ามาบ้านแสนใจใหม่ ลูกชายเป็น

อดีตสมาชิก อบต. และเป็นบุตรของนายหล้า ไทยบุรุษ หรือท้าวแสนใจ ผู้นำในยุคก่อตั้งหมู่บ้านแสนใจ หรือมีบุตรที่สืบทอดตำแหน่งผู้นำหมู่บ้านต่อมาอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แนวโน้มความสัมพันธ์ดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากผู้ที่เข้ามาลงสมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งผู้นำแบบทางการในระยะหลัง ๆ โดยเฉพาะตำแหน่งสมาชิก อบต. และสมาชิกสภาเทศบาลในหมู่บ้านผาหมี และแสนใจพัฒนา ซึ่งมีผู้เป็นผู้ได้รับการศึกษาจากในเมืองตั้งแต่ระดับมัธยม ปวช. ปวส. จนถึงปริญญาตรี กลับมาลงรับสมัครเลือกตั้ง และได้รับเลือกตั้งทั้งที่อายุน้อย อย่าง สท.อัชชะ และ สท.อุดมบ้านผาหมี ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และสมาชิก อบต. ที่บ้านแสนใจพัฒนา ซึ่งมีการเลือกตั้งใหม่แทนคนเดิม ซึ่งลาออกไปลงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ที่มาลงรับสมัครเลือกตั้งสมาชิก อบต. เป็นผู้ที่เพิ่งจบการศึกษา และเป็นผู้ที่เคยไปทำงานในเมืองก่อน แนวโน้มการเลือกผู้นำแบบทางการที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ เนื่องจากตำแหน่งผู้นำแบบทางการอย่างสมาชิก อบต. ต้องติดต่อประสานกับหน่วยงาน อบต. และ หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องสื่อสารภาษาไทยได้และอ่านออกเขียนได้จะทำให้สะดวกกับการทำงาน รวมทั้งการเป็นบุตรหลานหรือเครือญาติกับผู้นำแบบทางการอย่างพ่อหลวง หรือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะมีสิทธิที่จะได้รับการเลือกตั้งสูง เนื่องจากมีฐานเสียงจากบิดาหรือกลุ่มเครือญาติตามสายสกุลด้วย

2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในชุมชนอาข่า กล่าวได้ว่า มีบทบาทสำคัญทางด้านการปกครองในหลายประการ บทบาทหน้าที่โดยหลัก คือ การทำงานประสานกับผู้ใหญ่บ้านทางด้านการปกครองภายในชุมชน และ หน่วยงานภายนอกอื่น ๆ รวมทั้งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านตามแต่งงานที่ได้รับมอบหมาย หรือ รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ โดยในชุมชนบ้านแสนใจ หมู่ 7 มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน คือ นายสมเพชร จือเปาะ และนายพงษ์พันธ์ เยอส์ ทั้งนี้ด้วยลักษณะของชุมชนซึ่งหมู่ 7 มีหมู่บ้านบริวารทั้งหมด 3 หมู่บ้าน ทั้งพ่อหลวง และผู้ช่วยฯ จึงต้องมาจากทั้ง 3 หมู่บ้าน เพื่อให้มีการดูแลและกระจายข่าวสารได้อย่างทั่วถึงกัน สำหรับคุณสมบัติของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องสามารถอ่าน และเขียนภาษาไทยได้ เพื่อเป็นผู้ช่วยของพ่อหลวงในงานด้านเอกสารต่าง ๆ เนื่องจากพ่อหลวงไม่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ นอกจากนั้น คือ ผู้ใหญ่แต่ละคนต้องสามารถประสานกับกลุ่มต่างๆภายในชุมชนได้อีกด้วย

สำหรับหมู่ 22 บ้านแสนใจพัฒนา มีผู้ช่วยทั้งหมด 3 คน คือ นายเทวา เสรีธรรมรัตน์, นายภูมิรินทร์ อยู่ลือ และ นายจำนงค์ มาเยอะ ซึ่งลักษณะประการหนึ่งที่เป็นข้อสังเกตที่พบ คือ กลุ่มผู้นำทางการปกครองในชุมชนบ้านแสนใจพัฒนา หมู่ 22 นั้น จะเป็นลักษณะของกลุ่มอาข่ารุ่นใหม่ที่มีอายุไม่มาก สามารถอ่านออกเขียนได้ หรือได้รับการศึกษาใน

ระบบโรงเรียนมาทำหน้าที่ทางด้านการปกครอง ยกเว้น ผู้ช่วยฯ เทวา ที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้บ้าง แต่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ หรือ มีอายุมากที่สุดในกลุ่มผู้ทางการเมืองการปกครองในชุมชน โดยผู้ช่วยฯ เทวาจะรับผิดชอบในการทำงานประสานกับกลุ่มผู้อาวุโสภายในชุมชน เนื่องจากดำรงตำแหน่งผู้ช่วยมานาน และ มีความสามารถทำงานประสานกับกลุ่มผู้อาวุโสได้เป็นอย่างดี รวมทั้งมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของอาข่าแบบดั้งเดิมเป็นอย่างดีอีกด้วย

ส่วนชุมชนอาข่าบ้านผาหมื่นนั้น มีผู้ช่วยทั้งหมด 3 คน คือ นายสวัสดิ์ มหาปริมกุล นายนิวัติ อัมรงค์ทัศน์ และ นายเชษฐา ภัทรนันท์กุล ทั้งนี้ด้วยลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนที่บ้านเรือนของประชาชนจะตั้งไล่เรียงกันไปตามแนวเขา จึงอาจแบ่งหมู่บ้านได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่อยู่ด้านบนเขา และส่วนที่อยู่ด้านล่างของแนวเขาถึงพื้นราบพอหหลวง และผู้ช่วยฯ จึงแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการดูแล และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้กับประชาชนในชุมชน ซึ่งพอหหลวง และผู้ช่วยฯ ถือได้ว่าเป็นกลุ่มอาข่ารุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนสามารถอ่านออกเขียนได้ ยกเว้น ผู้ช่วยฯ นิวัติ ที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้มากนัก แต่เนื่องด้วยมีประสบการณ์ในการทำงานมาหลายสมัย และสามารถประสานกับกลุ่มผู้อาวุโสในสายตระกูลใหญ่ในชุมชนได้อีกด้วย

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า ในชุมชนแต่ละแห่งนั้นจะมีลักษณะของกลุ่มการเมืองภายใน ซึ่งอาจมีความขัดแย้ง หรือเป็นคนละฝ่ายกัน โดยเฉพาะในเรื่องระบบเครือญาติ และสายตระกูล สำหรับชาวอาข่าแล้วยังถือว่ามีความสำคัญสูง ดังนั้น สายตระกูลใหญ่ หรือมีจำนวนคนในตระกูลมากมักจะมียุทธิพลทางด้านการปกครองในชุมชน และ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเป็นพอหหลวงบ้าน ย่อมจะต้องมีผู้ช่วยที่สามารถทำงานประสานได้หลายฝ่ายในชุมชน หรือมาจากสายตระกูลอื่น ๆ หรือกลุ่มอื่น ๆ และอาจกล่าวได้ว่า ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาจเป็นตัวตัดสินว่า เมื่อมีการสมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านแล้ว ผู้ใดจะได้รับการเลือกตั้ง เนื่องจากตำแหน่งผู้ช่วยจะได้รับการแต่งตั้ง โดยอาจจะมีการฟอร์มทีม หรือตกลงกันไว้ล่วงหน้าก่อนการเลือกตั้ง หรือภายหลังการเลือกตั้งแล้วแต่กรณี

3. สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สำหรับตำแหน่งสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถือเป็นตำแหน่งตัวแทนของชุมชนในการเข้าไปออกข้อบัญญัติท้องถิ่น ตรวจสอบควบคุมการทำงานของผู้บริหารท้องถิ่น รวมถึงให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาท้องถิ่น และให้ความเห็นชอบงบประมาณรายจ่ายประจำปี รวมทั้งยังเป็นผู้ประสานงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในชุมชน โดยจะมีวาระในการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีสมาชิกองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น 2 คน สำหรับชุมชนบ้านแสนใจ หมู่ 7 คือ นายอาตุ เยอส์อ และ นายธีรชาติ พนาวัชรกุล ส่วนบ้านแสนใจพัฒนา หมู่ 22 คือ นายอาเตะ เตโชวิชกิจ และ นายปิยะพงษ์ อายี

ในขณะที่บ้านผาหมี่ ซึ่งอยู่ในเทศบาลตำบลเวียงพาง มีนายอุดม พนาพิทักษ์ทอง มีตำแหน่งเป็นประธานสภาเทศบาลตำบลเวียงพางคำ และ นายอัชฌะ อังรงค์ทัศนีย์ เป็นสมาชิกสภาเทศบาลตำบลฯ โดยพบว่า สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกือบทุกคนจะเป็นชาวอาข่ารุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน สามารถอ่านออกเขียนได้ และมีอายุไม่มากนัก ยกเว้น นายอาตุ ส.อบต. จากบ้านแสนใจที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ แต่สื่อสารสื่อสารภาษาไทย และได้รับการเลือกตั้งเนื่องจากถือเป็นสายตระกูลใหญ่ในชุมชน และคุณลักษณะส่วนบุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับในด้านการทำงานให้กับชุมชน

ข้อสังเกตประการหนึ่ง ในด้านผู้นำทางการเมืองทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยฯ และ สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มักจะมีการสลับเปลี่ยนกันขึ้นมาทำหน้าที่ อาทิ อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือ ส.อบต. มาลงสมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งการให้เครือญาติมาลงสมัครรับเลือกตั้งแทนตำแหน่งที่ผู้นำนั้น ๆ ดำรงอยู่เพื่อสืบทอดให้คงอยู่ในกลุ่มเครือญาติต่อไป ทั้งนี้ ด้วยลักษณะสังคมเครือญาติที่มีความใกล้ชิดกันสูง ดังนั้น ผู้ที่จะมาลงรับสมัครเลือกตั้ง หรือได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยนั้น มักจะมีการพูดคุยตกลงกันนอกรอบ ผู้ที่จะมาลงเลือกตั้งนั้น มักจะทราบฐานะคะแนนเสียงของตนได้เป็นอย่างดี รวมทั้งผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งในครั้งนั้น ๆ ด้วย ซึ่งตำแหน่งพ่อหลวง หรือผู้ใหญ่บ้านนั้น ถือเป็นตำแหน่งสำคัญที่มีการแข่งขันกันสูง ทั้งนี้ นอกจากจะเกี่ยวข้องกับ การดำรงตำแหน่งได้ถึงอายุ 60 ปีแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจในการจัดการภายในชุมชน อาทิ งบประมาณ กองทุนหมู่บ้าน หรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนอีกด้วย

4.2.3 สิ่งที่ยังคงดำรงอยู่และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในสถานการณ์ปัจจุบัน

การทำข้อตกลงร่วมกันของผู้แทนชาวอาข่าจากประเทศไทย พม่า ลาว จีน ตลอดจนผู้รู้ ผู้นำทางพิธีกรรมอาข่า เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2552 ในงานมหกรรมวัฒนธรรมและเวทีวิชาการอาข่า ที่ได้เห็นชอบทำข้อตกลงร่วมกันในการปรับเปลี่ยนกฎข้อบังคับบางส่วนที่เคยยึดถือตามความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม หรือที่เรียกกันว่า อาข่ายั้ง ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น การประกอบพิธีกรรมตามประเพณีอาจจะมีความในบางสถานการณ์อาจมีอุปสรรคที่ไม่สามารถดำเนินการได้ในทุกเรื่อง ให้สามารถปรับลดลงให้เหลือเพียงการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดสามเรื่อง หรือถ้าจำเป็นอาจจะเหลือเพียงหนึ่งเรื่องก็ได้ และ ข้อตกลงนี้ถือว่าการสังหารชีวิตทารกฝาแฝดเป็นสิ่งต้องห้าม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึง “การปรับเปลี่ยนเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมประเพณีของชาวอาข่า” โดยองค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรมประเพณีของชาวอาข่าเล็งเห็นถึงข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้านในปัจจุบัน ดังนั้น แม้

ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างแต่เพื่อให้วัฒนธรรมประเพณีของชาวอาข่าที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานได้คงอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขในด้านความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสังคม ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อไม่สามารถต้านทานการเปลี่ยนแปลงในสังคมชาวอาข่าได้ ทำอย่างไรจึงจะทำให้ชาวอาข่ายังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้จึงเป็นสิ่งสำคัญ

นอกจากนั้นในแต่ละครัวเรือนและแต่ละชุมชนยังพบการปรับเปลี่ยนทางด้านพิธีกรรมและประเพณีในระดับที่แตกต่างกันโดยในระดับครัวเรือน ข้อสังเกตที่พบในการศึกษาค้นคว้านี้คือ หากครัวเรือนใดที่ยังคงมีผู้อาวุโสในครอบครัวมักจะมีค่านิยมและปฏิบัติตามพิธีกรรมและประเพณีแบบอาข่าดั้งเดิมอยู่ แต่การปฏิบัติอาจจะไม่ได้ปฏิบัติทุกพิธีกรรมในแบบอาข่าดั้งเดิมซึ่งมีจำนวนมาก ซึ่งปราชญ์อาข่ารุ่นใหม่ให้ข้อมูลว่า ในรอบปีชาวอาข่าจะมีพิธีกรรมทั้งสิ้นประมาณ 21 พิธีกรรม (ไกรสิทธิ์ สิทธิโชค, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2553) ดังนั้น ด้วยสภาพการทำมาหากินที่เปลี่ยนแปลงไปจากการทำเกษตรแบบยังชีพ เป็นการเกษตรเพื่อการค้ามากขึ้น ทำให้วิถีการปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรมและประเพณีจึงต้องปรับเปลี่ยนไปให้สั้น กระชับ และเลือกเฉพาะพิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญเป็นหลักเท่านั้น นอกจากนี้ปัจจัยทางด้านค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมและประเพณีมีส่วนสำคัญในการทำให้ชาวอาข่าปรับเปลี่ยนการประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้เนื่องจากแม้จะเลี้ยงหมู วัว หรือ ไก่ เพื่อไว้สำหรับประกอบพิธีกรรมและการบริโภค แต่หากเป็นพิธีกรรมใหญ่ ๆ ที่ต้องใช้สัตว์ในการประกอบพิธีมาก เช่น ในพิธีการแต่งงาน และในพิธีศพ ซึ่งมีการจัดเลี้ยงแขกทั้งในชุมชนและภายนอก ส่วนที่เลี้ยงไว้ไม่พอต้องมีค่าใช้จ่ายในการซื้อหมู วัว มาทำพิธีเพิ่มเติม รวมทั้งเมื่อมีการฆ่าหมู หรือ วัวไปแล้ว จะต้องลงทุนซื้อพันธุ์หมู หรือ วัว มาเลี้ยงเพิ่มเติม เป็นต้น

- ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเข้าถึงสื่อมวลชน

ประเด็นในด้านการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมภายในชุมชน คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเข้าถึงสื่อมวลชนของประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มวัยทำงาน วัยรุ่น และเยาวชนซึ่งสามารถสื่อสารภาษาไทยได้ และสามารถเปิดรับสื่อกระแสหลัก โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ ทั้งทางสถานีแบบฟรีทีวี และทางโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม

ในอดีตความบันเทิง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของชาวอาข่า คือ การละเล่น และการร้องรำทำเพลงร่วมกันในลานวัฒนธรรมของชุมชนหลังจากทำไร่ทำนา รวมทั้งในประเพณีต่างๆ เช่น การไล่ชิงช้า ประเพณีลูกช้าง และชนไข่แดง เป็นต้น ต่อมาเมื่อชุมชนอาข่ามีไฟฟ้า สื่อเพื่อความบันเทิงอย่างโทรทัศน์เริ่มเข้ามามีบทบาทกับชาวอาข่า และชุมชนมากขึ้นเป็นลำดับ ปัจจุบันครัวเรือนชาวอาข่าในชุมชนมีโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่ และมีการติดตามดาวเทียม

ทำให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้เช่นเดียวในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ยกเว้น ในกลุ่มผู้อาวุโส และผู้ที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทย แต่อย่างไรก็ตาม พบว่า ได้ใช้การดูภาพเพื่อความบันเทิง ดังนั้น สื่อมวลชนจึงมีส่วนในกระบวนการเรียนรู้ การสร้างโลกทัศน์ และความเชื่อให้กับชาวอาข่าในชุมชนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสภาพชุมชนจะมีความเปลี่ยนแปลงไป แต่ผลการศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลในชุมชน และการสังเกตการณ์ในพื้นที่ของผู้วิจัยพบว่า สิ่งที่ยังคงดำรงอยู่ และทำให้ชุมชนอาข่าสามารถสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี และ จารีตแบบอาข่าดั้งเดิมไว้ได้มาจนถึงปัจจุบัน พบว่า มีปัจจัยที่สำคัญ 6 ประการ คือ

1. ระบบความเชื่อ และความเคารพผู้อาวุโส ตลอดจนบรรพบุรุษของชาวอาข่า
2. ความเข้มแข็งของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนที่สามารถรวมตัวกันและต้านทานต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน
3. ความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างผู้นำทางการปกครองฯ และผู้นำทางวัฒนธรรม รวมทั้งแกนนำผู้อาวุโสในชุมชน
4. กรอบจินตนาการสร้างสรรค์ในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีและการนับถือบรรพบุรุษแบบอาข่าดั้งเดิมของกลุ่มผู้นำทางการปกครองฯ ปราชญ์อาข่ารุ่นใหม่ และแกนนำของชุมชน ซึ่งได้รับการชี้แนะและหล่อหลอมมาจากครอบครัว และชุมชน เมื่อคนกลุ่มนี้มีบทบาท และมีอิทธิพลทางความคิดต่อบุคคลอื่น ๆ จึงทำให้ชุมชนยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีและการนับถือบรรพบุรุษแบบอาข่าดั้งเดิม
5. มีศักยภาพทางเศรษฐกิจเพียงพอ เนื่องจากชุมชนอาข่า และครัวเรือนบางส่วนที่ต้องเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่น ๆ โดยเฉพาะศาสนาคริสต์เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่น ทุนการศึกษา ประกอบกับเห็นว่าพิธีกรรมของอาข่ามีรายละเอียดและมีค่าใช้จ่ายในการทำพิธีมาก เช่น พิธีศพ
6. การปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบพิธีกรรม ประเพณี กฎจารีต และความเชื่อบางประการ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในขณะนั้น ๆ เพื่อให้วัฒนธรรมประเพณี และการนับถือบรรพบุรุษแบบอาข่าดั้งเดิมยังคงอยู่